

บทที่ ๑

โคลงภาพพระราชพงสาวดาร

ผู้แต่ง :

- แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระสุริโยทัยขาดคอช้าง (พ.ศ. ๒๐๕๑) พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่๕
- แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ พันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต (พ.ศ. ๒๒๔๕) พระนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์ประพันธ์วงศ์
- ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง ฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต เขียน โดย นายทอง (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทอง)

ลักษณะคำประพันธ์ :

โคลงสี่สุภาพ

จุดประสงค์ในการแต่ง :

๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศอย่างใหญ่หลวงในด้านต่าง ๆ
๒. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะเชิดชูเกียรติหมู่เสวกามาตย์ที่มีความกล้าหาญ สุจริต และกตัญญูต่อแผ่นดิน
๓. เพื่อส่งเสริมและเชิดชูการฝีมือของงานช่างไทย ดังคำกล่าวว่า “หนึ่งพระประสงค์จะบำรุง ผดุงฝีมือช่างสยาม รุ่งเรืองงามเอี่ยมสะอาด เริงฉลาดลายประดิษฐ์ ล้วนวิจิตรพิงชม”
๔. เพื่อส่งเสริมและเชิดชูศิลปะการประพันธ์อย่างไทย ดังคำกล่าวว่า “หนึ่งพระบรมราชประสงค์ จะใคร่ทรงทำนุก ปลูกปรีชาเชิงฉลาด แห่่นักปราชญ์กาพย์โคลง เพื่อชระโลงชูเชิด เพื่อบรรเจิดเกียรติยศ ให้ปรากฏยาววัน”

ที่มาของเรื่อง :

โคลงพระราชพงสาวดาร เดิมมีจำนวน ๒๗๖ บท มีภาพประกอบเรื่องพงสาวดาร ๕๒ แผ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ช่างเขียนตามเรื่องในพระราชพงสาวดารทรงคัดเลือกเป็นตอน ๆ รูปขนาดใหญ่มีจำนวนโคลงประกอบรูปละ ๖ บท รูปขนาดกลาง และขนาดเล็กมีโคลงประกอบ รูปละ ๔ บท ทรงพระราชนิพนธ์บ้าง โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการซึ่งสันตติบาทกลอนแต่ถวายบ้าง ได้สร้างสำเร็จและได้โปรดให้นำไปประดับพระเมรุท้องสนามหลวงให้ประชาชนชม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๐

ทั้งยังได้พิมพ์บทโคลงเป็นเล่ม พระราชทานเป็นของแจกในงานพระเมรุคราวนั้นด้วย ครั้นเสร็จงานพระเมรุแล้ว จึงโปรดให้แบ่งรูปภาพและเรื่องพระราชพงสาวดารไปประดับไว้ ณ พระที่นั่งอัมพรวินิจฉัยข้างส่งไปประดับพระที่นั่งวโรภาสพิมาน ณ พระราชวังบางปะอินบ้าง แต่ทั้งสองภาพที่นำมาให้นักเรียนเรียนนั้นประดับอยู่ ณ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน

เนื้อเรื่องย่อ :

แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง (พ.ศ. ๒๐๕๑)

พระเจ้าหงสาวดีทรงทราบข่าวว่า กรุงศรีอยุธยาเกิดแย่งชิงราชสมบัติกัน ก็เข้าพระทัยว่าเกิดจลาจลทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะแผ่ราชอาณาจักร จึงเสด็จกรีธาทัพหลวงเข้ามาประเทศไทย หมายจะตีเอากรุงศรีอยุธยาให้ได้

เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงทราบว่ากองทัพข้าศึกยกเข้ามาใกล้จะถึงกรุง จึงเสด็จยกกองทัพหลวงออกไป หวังจะดู่กำลังข้าศึก ฝ่ายสมเด็จพระสุริโยทัยพระอัครมเหสีทรงเครื่องเป็นชายอย่างพระมหาอุปราช ทรงพระคชาธารตามเสด็จพร้อมด้วยพระราเมศวร และพระมหินทราธิราช ราชโอรสทั้งสองพระองค์ กองทัพสมเด็จพระมหาจักรพรรดิยกออกไปปะทะกองทัพพระเจ้าแปร ซึ่งเป็นทัพหน้าของพระเจ้าหงสาวดีไพร่พลทั้งสองฝ่ายก็เข้ารบพุ่งกัน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าแปรต่างทรงไล่ช้างเข้าชนกัน ช้างทรงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียที แล่นหนีช้างข้าศึกเอาไว้ไม่อยู่ พระเจ้าแปรก็ขับช้างไล่ตาม สมเด็จพระสุริโยทัยเกรงพระราชสามีจะเป็นอันตราย จึงขับช้างออกรับช้างข้าศึกไว้พระเจ้าแปรได้ทีจึงจ้วงฟันสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ชบอยู่กับคอช้าง พระราเมศวรกับ พระมหินทร ถลันจะเข้าแก้แต่ไม่ทันท่วงที จึงได้แต่กันเอาพระศพกลับเข้าพระนคร

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ

พันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต (พ.ศ. ๒๒๔๕)

ในปี พ.ศ. ๒๒๔๕ สมเด็จพระเจ้าเสือเสด็จประทับเรือพระที่นั่งเอกชัยไปประพาสทรงเบ็ด^{*} ณ ปากน้ำเมืองสมุทรสาคร ครั้นเรือพระที่นั่งไปถึงคลองโคกขามซึ่งคดเคี้ยว พันท้ายนรสิงห์ เจ้าพนักงานถือท้ายเรือพระที่นั่งคิดแก้ไขมิทัน โขนเรือพระที่นั่งกระแทกเข้ากับกิ่งไม้ใหญ่ก็หักตกลงน้ำ พันท้ายนรสิงห์เห็นดังนั้นก็ตกใจโดดจากเรือขึ้นบนฝั่ง ร้องกราบทูลให้ตัดศีรษะของตนตามกฎหมาย และขอพระกรุณาโปรดให้ทำศาลเพียงดาจัน ณ ที่นั้น เอาศีรษะกับโขนเรือพระที่นั่งที่หักลงบวงสรวงไว้ด้วยกัน

^{*} ทรงเบ็ด หมายถึง ตกปลา

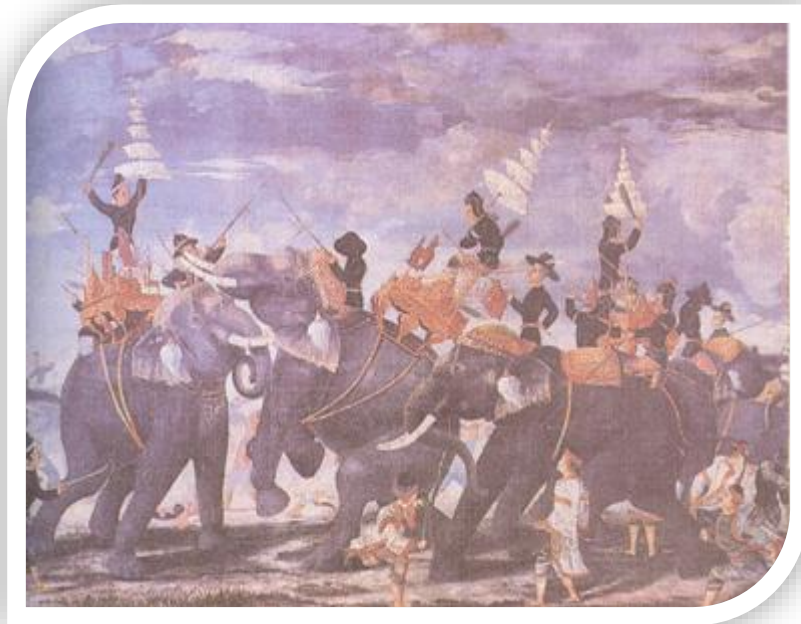
สมเด็จพระเจ้าเสือทรงพระกรุณาภัยโทษ พันท้ายนรสิงห์ไม่ยอมรับพระกรุณาเป็นอย่างอื่น กลับว่าให้ตัดศีรษะตนเอง จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ฝีพายปั้นดินเป็นรูปแทนตัวพันท้ายนรสิงห์ขึ้น และให้ตัดรูปหัวดินนั้นเสีย แล้วรับสั่งเรียกพันท้ายนรสิงห์ให้กลับลงเรือ พันท้ายนรสิงห์ก็คงยืนกรานกราบทูลให้ตัดศีรษะตน

สมเด็จพระเจ้าเสือตรัสวิงวอนเป็นหลายครั้ง พันท้ายนรสิงห์มิยอมอยู่ จึงทรงทำตามกฎหมาย ดำรัสสั่งให้ประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์แล้วให้ทำศาลขึ้นสูงเพียงตา และให้เอาศีรษะพันท้ายนรสิงห์กับโจนเรือพระที่นั่งที่หักขึ้นพลีกรรมไว้ด้วยกัน

ศิลปะที่ปรากฏ :

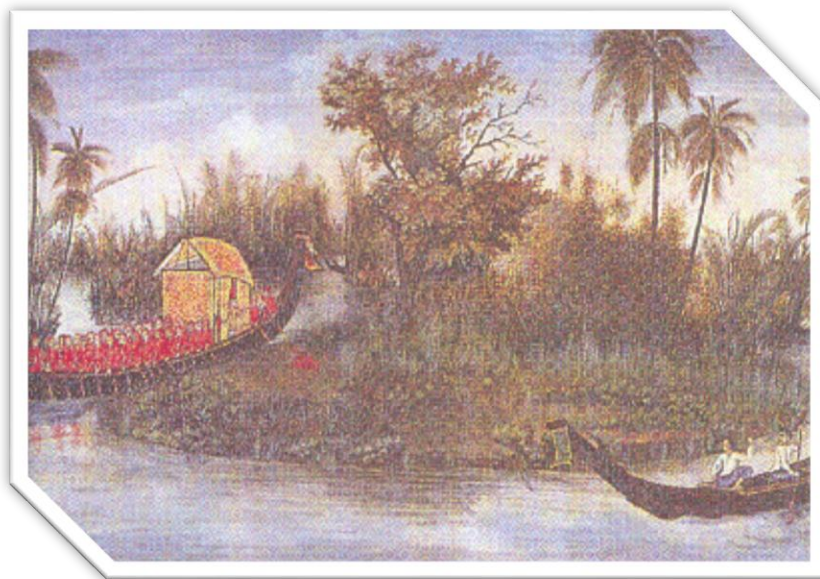
ด้านจิตรกรรม

จากเรื่องนี้ ภาพที่วาดประกอบโคลงแต่ละบทแสดงถึงศิลปะไทยในด้านจิตรกรรมลายเส้นแบบไทย การใช้สีแบบพหุรงค์^๑ ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้

ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง

^๑ ภาพที่มีหลายสีนั้นเรียกว่า ภาพพหุรงค์ ส่วนภาพสีเอกรงค์ คือ ภาพที่เน้นไปทางสีโทนใดโทนหนึ่งเท่านั้น ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ภาพขาวดำ

ภาพพันท้ายนรสิงห์อวยชีวิต

นอกจากนี้ศิลปะในด้านจิตรกรรมยังสามารถสอดแทรกความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการจิตรกรรมไทย ที่พบเห็นได้ยากในปัจจุบัน อย่างเช่น “ลายรดน้ำ” ดังนี้

ลายรดน้ำ เป็นงานประณีตศิลป์ของไทยชนิดหนึ่ง จัดอยู่ในงานจิตรกรรมประเภท **สีเอกรงค์** ขั้นตอนการเขียนลายรดน้ำ จะเริ่มจากการร่างแบบโดยใช้ดินสอพองเขียนบนพื้น **กระดาษรัก**

งานลายรดน้ำจะเริ่มจากการเตรียมพื้นผิววัสดุให้พร้อมก่อน โดยใช้ยางรักสีต่างๆ ทาบนแผ่นไม้ให้ทั่ว โดยจะมีตัวช่วยในการอุดรู และรูบนลายไม้ให้เรียบเนียนขึ้น นั่นคือ **สมุก**

เตรียมพื้นผิวบนแผ่นไม้ ด้วยยางรัก

สมุก คือยางรักที่ผสมกับวัสดุอื่น เช่น ผงอิฐ, ถ่านใบตองแห้ง, ดินสอพอง เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเนื้อยางรัก ซึ่งเมื่อลงสมุกแล้ว ก็ต้องรองนแห้ง ซึ่งวิธีที่ทำให้แห้งเร็วขึ้น ก็ต้องนำเข้าไปในมุ้งที่ลิดน้ำจนเปียกชุ่ม เพราะรักนั้นจะแห้งเร็วขึ้นเมื่อมีความชื้น เรียกวิธีนี้ว่า **การบ่มรัก**

เมื่อรักที่บ่มไว้แห้งแล้ว ก็นำแผ่นไม้ออกมาขัด และลงสมุกที่มีเนื้อละเอียดขึ้นในครั้งต่อไป ซึ่งก็ต้องทำซ้ำไป ซ้ำมาเป็นแบบนี้อยู่หลายรอบ จนกว่าพื้นไม้ที่ได้จะเรียบเป็นสีดำเงางาม

ขั้นตอนการเขียนลายรดน้ำ จะเริ่มจากการร่างแบบโดยใช้ดินสอพองเขียนลายบนพื้นกระดาษรัก เมื่อร่างเสร็จแล้ว ก็นำน้ำยาหาคาล ซึ่ง **น้ำยาหาคาล** ประกอบด้วย หาคาลหิน กาวกระดิน และน้ำส้มป่อย นำน้ำยาหาคาลมาค่อยๆ ระบายลงไป เดิมรายละเอียดให้มากขึ้น ซึ่งส่วนนี้ภายหลังจะกลายเป็นสีดำ จากนั้นนำสำลี ทำเป็นลูกประคบ และใช้ขยี้รักทา วิธีนี้เรียกว่า **การเช็ดรัก** เมื่อเช็ดรักเรียบร้อยแล้วก็ต้องใช้สำลีสะอาดๆ ถอนรักออกมา จนเหลือขยี้รักติดอยู่บางๆ เท่านั้น

จากนั้นก็นำแผ่นทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์ ดัดทีละแผ่นๆ ต่อกันไปจนทั่วบริเวณที่เช็ดรักเอาไว้ เมื่อใช้น้ำลูบไปบนแผ่นทอง ส่วนที่ไม่มีน้ำยาหาคาลกันไว้ แผ่นทองก็จะติดแน่นบนพื้นรัก ส่วนบริเวณที่มีน้ำยาหาคาลอยู่ ทองคำจะละลายออกมา พร้อมกับน้ำยาหาคาลนั่นเอง จากนั้นลายก็ขึ้นมาให้เห็นอย่างชัดเจน เส้นหัวของลายรดน้ำอยู่ในกระบวนการ การทำงาน และตัวของลายรดน้ำเอง ก็ได้ตอบสนองต่อจินตนาการได้อย่างไม่มีข้อจำกัด งานรักที่งานเช็ดรัก เช็ดลงไปเพื่อที่จะติดทอง ถ้าไม่ใช่ขยี้รักแท้ๆ มันจะเช็ดได้ไม่ลื่น และเส้นจะไม่คม ทองคำกับเส้นจะตัดได้อย่างคมชัด

ลายรดน้ำ สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จากหลักฐานในจดหมายเหตุกรุงสยาม และกรุงจีน ซึ่งบรรยายถึง พ่อขุนรามคำแหงทรงเจริญพระอักษรแต่งตั้งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน โดยการเขียนพระราชสาส์นเป็นลายรดน้ำ

ลายรดน้ำ เป็นลวดลายหรือภาพ รวมไปถึงภาพประกอบลายต่าง ๆ ที่ปิดด้วยทองคำเปลวบนพื้นรัก โดยขั้นตอนการทำสุดท้ายคือการเอาน้ำรด ให้ปรากฏเป็นลวดลาย จึงกล่าวได้ว่า “**ลายรดน้ำ**” คือ ลายทองที่ล้างด้วยน้ำ

ด้านวรรณกรรม

ด้านการใช้คำ

ศิลปะด้านวรรณกรรมในเรื่องโคลงภาพพระราชพงสาวดารนี้ปรากฏในเรื่องการใช้คำเด่นชัดที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้คำน้อยแต่กินความมาก และการเล่นสัมผัสพยัญชนะ อาทิเช่น

ขุนมอยร่อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอระ	หุรบดิน
โอรสรีบกันพระ	ศพสู่ นครเฮ
สูญชีพไปสูญสิ้น	พจนผู้สรรเสริญ

บทนี้มีการใช้คำและเสียงทำให้นึก เห็นภาพเหตุการณ์ตามได้ เกิดจินตนาการภาพกองทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกร ช้างศึกที่วิ่งไล่ตามกันอย่างกระชั้นชิด การต่อสู้กันบนหลังช้างอย่างน่าหวาดเสียว และจังหวะที่พระสุริโยทัยขาดคอช้าง ทำให้รู้สึกราวกับได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์จริง

ภูบาลบำเหน็จให้	โทษถนอม ใจนอ
พันไม่ยอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม	พันรูป แทนพ่อ
พันกราบทูลทักด้วย	ท่านทั้งประเพณี

บทนี้เป็นตอนที่พระเจ้าเสือทรงพระเมตตาจะพระราชทานอภัยโทษ แต่พันท้ายนรสิงห์ก็ยืนยันขอรับโทษตามพระราชประเพณี ซึ่งในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ค่อนข้างยาว และบันทึกคำสนทนาระหว่างพันท้ายกับพระเจ้าเสือไว้อย่างละเอียด แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงถ่ายทอดเรื่องราวผ่านถ้อยคำกะทัดรัด ตามลำดับเหตุการณ์ได้อย่างสมบูรณ์ ต่อเนื่อง ได้ใจความครบถ้วนสมบูรณ์

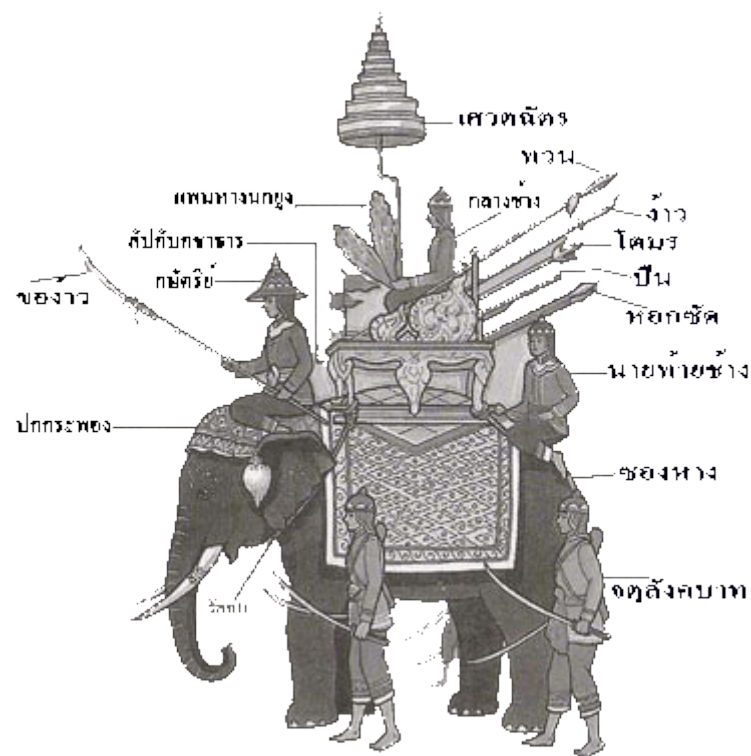
ด้านวรรณคดี

ด้านวรรณคดีที่ปรากฏเหมือนกันในเรื่องนี้รสนึงคือ วีรศ รสแห่งความกล้าหาญ อันเป็นรสนิรันดร์ สันสกฤต แสดงความกล้าหาญไม่เกรงกลัวต่อความตายของวีรบุรุษทั้งสองเรื่อง

วัฒนธรรมที่ปรากฏ :

ด้านวิถีชีวิต การเมือง การปกครอง การรบ

ในการเรียนการสอนเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดารนั้นนอกจากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในบทโคลงแล้ว ยังสามารถสอดแทรกเกร็ดความรู้เกี่ยวกับการรบ อาทิเช่น พาหนะในการรบสมัยก่อน หากเป็นแม่ทัพหรือบุคคลสำคัญจะทรงช้าง และช้างทรง หรือที่เรียกว่า พระคชาธารนั้นมีองค์ประกอบดังนี้

บทหลังช้างจะมีคนนั่งอยู่สามคน ตัวแม่ทัพจะถือจ้าวอยู่ที่คอช้าง คนที่นั่งกลางอยู่บนกูบจะถือหางนกยูงซ้ายขวาโบกเป็นสัญญาณ และคอยส่งอาวุธให้แม่ทัพ ที่ท้ายช้างจะมีความรู้ประจำที่ ตามเท้าช้างทั้งสี่มีพลประจำเรียกว่า จตุรงคบาท คนทั้งหมดจะถืออาวุธ เช่น ปืนปลายขอ หอกขัด ของ้าว ขอเกราะเขน แพน ถ้าเป็นช้างยุทธหัตถีจะมีหอกผูกผ้าสีแดงสองเล่ม ปืนใหญ่หันปากออกข้างขวาหนึ่งกระบอก ช้างซ้ายหนึ่งกระบอก มีนายทหารและพลทหารสวมเกราะ โปกผ้า

ช่างที่เข้ากระบวนทัพจะสวมเกราะใส่เกือกหรือรองเท้าเหล็กสำหรับกันขวากหนาม โดยทั้งที่ใส่เท้า สวมหน้าราหู มีปลอกเหล็กสวมงาทั้งคู่ และมีเกราะไวพั้นวงช้าง สำหรับพังหอก่าย โดยไม่เจ็บปวด นอกจากนี้ยังสามารถสอดแทรกเกร็ดความรู้เกี่ยวกับการทำยุทธหัตถีในประเทศไทย ดังนี้

ยุทธหัตถี หรือ การชนช้าง

คือการทำสงครามบนหลังช้างตามประเพณีโบราณของกษัตริย์ในภูมิภาคอนุภาคนั้น เป็นการทำ สงครามซึ่งถือว่ามิเกียรตินัย เพราะช้างถือเป็นสัตว์ใหญ่ และเป็นการปะทะกันซึ่ง ๆ หน้า ผู้แพ้อาจถึงแก่ชีวิต

ประวัติและลักษณะจำเพาะ

การกระทำยุทธหัตถีเป็นประเพณีสงครามที่รับมาจากอินเดีย โดยช่างที่ใช้ เรียกว่า "ช่างศึก" โดยมาก จะนิยมเลือกใช้ช้างพลายที่กำลังดกมัน คร่ำวัย ก่อนออกทำสงครามจะกรอกเหล้าเพื่อให้ช้างเมา เกิดความฮึก เขมเต็มที โดยจะแต่งช้างให้พร้อมในการรบ เช่น ใส่เกราะทั้งวงหรืองาเพื่อรื้อทำลายค่ายคูของฝ่ายตรงข้าม เรียกว่า "ช้างกระต๊อบโรง" หรือล่อมโซ่หรือหนามแหลมที่เท้าทั้งสี่ ใช้ผ้าสีแดงผืนใหญ่ปิดตาช้างให้เห็นแต่ เฉพาะด้านหน้าเพื่อไม่ให้ช้างตกใจและเสียสมาธิ เรียกว่า "ผ้าหน้าราหู"

ตำแหน่งของผู้ที่นั่งบนหลังช้างจะมีด้วยกัน 3 คน คือ ตำแหน่งบนคอช้าง จะเป็นผู้ทำการต่อสู้ โดย อาวุธที่ใช้ส่วนมากจะเป็นง้าว ตำแหน่งกลางช้าง จะเป็นตำแหน่งที่จะให้สัญญาณและส่งอาวุธที่อยู่บนสับ คับให้แก่คอช้าง โดยอาวุธได้แก่ ง้าว, หอก, โคมร, หอกขัด และเครื่องป้องกันต่าง ๆ เช่น โลหะ เป็นต้น และ ตำแหน่งควาญช้างซึ่งจะเป็นผู้บังคับช้างจะนั่งอยู่หลังสุด และหากเป็นช้างทรงของพระมหากษัตริย์ จะมี ทหารฝีมือดี 4 คนประจำตำแหน่งเท้าช้างทั้ง 4 ข้างด้วย เรียกว่า "จาดรงคบาท" ซึ่งไม่ว่าช้างทรงจะไปทางไหน จาดรงคบาทต้องตามไปคุ้มกันด้วย หากตามไม่ทันจะมีโทษถึงชีวิต

โดยมากแล้ว ผลแพ้ - ชนะของการทำยุทธหัตถีจะขึ้นอยู่กับขนาดของช้าง ช้างที่ตัวใหญ่กว่าจะ สามารถข่มขวัญช้างที่ตัวเล็กกว่า เมื่อช้างที่ตัวเล็กกว่าหนีหรือหันท้ายให้ หรือช้างตัวใดที่สามารถดักช้างอีก ตัวให้ลอยขึ้นได้ จะเปิดจุดอ่อนให้โจมตีได้ตรง ๆ การฟันด้วยง้าวเพียงครั้งเดียวก็อาจทำให้ถึงชีวิตได้ โดย ร่างอาจขาดหรือเกือบขาดเป็นสองท่อนได้ เรียกว่า "ขาดสะพายแล่ง"

การกระทำยุทธหัตถีในประวัติศาสตร์ไทยที่เลื่องลือ ปรากฏทั้งหมด 4 ครั้ง คือ

1. การชนช้างระหว่างพ่อขุนรามคำแหงมหาราชกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด พ่อขุนรามคำแหงชนะ
2. การชนช้างที่สะพานป่าถ่านระหว่างเจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยา เพื่อชิงราชสมบัติ ที่สุดสิ้นพระชนม์ทั้งคู่
3. ยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระสุริโยทัยกับพระเจ้าแปร ในปี พ.ศ. 2091 ที่ทุ่งมะขามหย่อง อโยธยา สมเด็จพระ สุริโยทัยสิ้นพระชนม์ขาดคอช้าง
4. ยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชามังสามเกียด ในปี พ.ศ. 2135 ที่หนอง สาหร่าย สุพรรณบุรี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ชัยชนะ

ด้านคุณธรรมอย่างไทย

โคลงภาพพระราชพงสาวดาร แสดงความรู้สึกรักชาติ และคุณธรรมอย่างไทยมากมาย เช่น คนไทยมีความรักชาติ กตัญญูต่อแผ่นดิน จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ชื่นชมบุคคลที่เสียสละเพื่อส่วนรวม และชาติบ้านเมือง เป็นต้น

ดังเช่น โคลงภาพพระราชพงสาวดารเรื่อง สุริโยทัยขาดคอช้าง แสดงคุณธรรมอย่างไทยในการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จนยอมสละได้แม้ชีวิตตน

และโคลงภาพพระราชพงสาวดารเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ แสดงคุณธรรมอย่างไทยในเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ จงรักภักดีต่อชาติ กษัตริย์ และระบบระเบียบการปกครองอย่างไทย รักษาขนบธรรมเนียมไทยยิ่งชีพ สละได้แม้ชีวิตตนเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อหน้าที่

บทที่ ๒
บทเสภาสามัคคีเสวก
ตอน วิศวกรรมและสามัคคีเสวก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

ชื่อเรื่อง:

บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมและสามัคคีเสวก

ชื่อผู้แต่ง:

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗

ที่มาของเรื่อง:

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์บทเสภาบทนี้ขึ้นเพื่อขับระหว่างการ
พักการแสดงระบำแต่ละตอนเมื่อคราวเสด็จไปประทับที่พระราชวังสนามจันทร์ ประกอบไปด้วยบทเสภา
๔ ตอน คือ

- ตอนที่ ๑ กิจการแห่งพระนนทิ มีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระนนทิเทพเสวกแห่งพระอิศวร
- ตอนที่ ๒ กริณริมิต มีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระคณศเทพแห่งศิลปวิทยา

เนื้อหาที่นำมาให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ได้ศึกษา ถูกคัดมาจาก ตอนที่ ๑ และ ตอนที่ ๔ บางช่วง ดังปรากฏในหนังสือแบบเรียน

เรื่องย่อ

ตอนที่ ๑ วิสวกรรมา มีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระวิสวกรรมเทพแห่งการช่างต่าง ๆ และการก่อสร้าง ทรงกล่าวถึงความสำคัญของศิลปะที่แสดงถึงความเจริญของชาติ และสร้างความสุขให้แก่บุคคลทั่วไปที่ได้พบเห็น ทุกคนจึงควรให้การสนับสนุนโดยการซื้องานศิลปะของศิลปินเหล่านั้น

ตอนที่ ๔ สามัคคีเสวก มีเนื้อความกล่าวถึงสิ่งที่ข้าราชการพึงประพฤติปฏิบัติ กล่าวคือความจงรักภักดีที่พึงมีต่อพระเจ้าอยู่หัว การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง ขยันหมั่นเพียร และต้องมีความสามัคคีกัน

ตอนที่ ๑ วิสวกรรมา:

เนื้อหาส่วนที่คัดมาให้นักเรียนอ่านเป็นตอนจบของบทเสภาบท นักเรียนจึงไม่ได้พบที่บรรยายความงดงาม และความอ่อนช้อยของงานศิลปะของไทย แต่ก็ทำให้เราทราบว่าไทยเรามีงานช่างแขนงต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่ได้ถูกพัฒนามาตั้งแต่สมัยโบราณ

คุณค่าทางศิลปะ

ความงามทางวรรณศิลป์

สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ

รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์โดยใช้รูปแบบของกลอนสุภาพที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และมีความไพเราะอันเกิดจากถ้อยคำที่มีสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ เช่น

“ขอมจ่านงศิลป์าส่งงาม	เพื่อร่ำมรื่องระยับประดับประดา”
“เราต้องซื้อหลากหลากและมากมาย	ต้องใช้ทรัพย์สุรุ่ยสุร่ายเป็นกำกอง”
“เราช่วยช่างเหมือนช่วยบ้านเมือง	ให้ประเทศไทยอันไพศาล”
“ควรเคารพยำเียงและเกรงกลัว	ประโยชน์ตัวนี้ก็น้อยหน้อยจะดี”
“ถึงเสวที่เป็นข้าฝ่าพระบาท	ไม่ควรขาดความรักสมัครสมมิต”

คำซ้อน คำอุทานเสริมบท

มีการใช้ คำซ้อน คำอุทานเสริมบท ในบทพระราชนิพนธ์

คำสอน

- รบราญรอน
- ล้นหลาม
- เหือดหาย
- ไหญ่โตมโหฬาร
- เกรงกลัว
- ชัดขวาง

คำอุทานเสริมบท

- ประดับประดา
- มากมาย
- ก่ายกอง

ภาษาต่างประเทศ

คำว่า “กัปิตัน” เป็นคำทับศัพท์มาจากภาษาอังกฤษ

โวหารภาพพจน์

รัชกาลที่ ๖ ทรงใช้เทคนิคการแต่งที่โดดเด่นคือ การใช้โวหารภาพพจน์ต่าง ๆ ดังนี้

๑. อุปมา

เทคนิคการแต่งที่โดดเด่นคือการเปรียบเทียบ พระองค์ทรงเปรียบเทียบชาติที่ไร้ช่างศิลป์กับหญิงสาวที่ “ไร้โฉม”

“อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์ เหมือนนารีไร้โฉมบรรโลมสง่า”

พระองค์ยังทรงเปรียบเทียบคนที่ถูกละเลยฝีมือ และไม่เห็นคุณค่างานศิลปะ ว่าเป็ดังคนป่าไร้ความเจริญ ไม่ควรเสียเวลาพูดคุยด้วย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจข้อความอย่างแจ่มกระจ่าง

“ใครดูถูกผู้ชำนาญในการช่าง ความคิดขวางเถลไถไม่เข้าเรื่อง
เหมือนคนป่าคนไพร่ไม่รู้เรื่อง จะพูดด้วยนั้นก็เปลืองซึ่งวาจา”

ทรงสั่งสอนให้ข้าราชการมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ทรงสอนเปรียบเทียบไว้ว่า

“ประการหนึ่งพึงคิดในจิตมั่น ว่าทรงธรรมเหมือนบิดาบังเกิดหัว”

และเพื่อให้เข้าถึงความเข้าใจ จึงทรงเปรียบเทียบพระองค์เป็นกัปิตันขับเรือ ข้าราชการเป็นกะลาสี ลูกเรือ และประเทศ

“ควรนี้กว่าบรรดาข้าพระบาท

ล้วนเป็นราชบริพารพระทรงศรี

เหมือนลูกเรืออยู่ท่ามกลางหวางวารี

จำต้องมีมิตรจิตสนิทกัน

แม้ลูกเรือเชื่อถือผู้เป็นนาย

ต้องมุ่งหมายช่วยแรงโดยแข็งขัน

คอยตั้งใจฟังบังคับกับกัปิตัน

นาวานั้นจึงจะรอดตลอดทะเล”

“เหล่าเสวกตกที่กะลาสี

ควรคิดถึงหน้าที่นั้นเป็นใหญ่”

พระองค์ทรงเปรียบเทียบชาติที่ไร้ช่างศิลป์กับหญิงสาวที่ “ไร้โฉม”

“อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์ เหมือนนารีไร้โฉมบรรโลมสง่า”

พระองค์ทรงเปรียบเทียบชาติที่ไร้ช่างศิลป์กับหญิงสาวที่ “ไร้โฉม”

“อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์ เหมือนนารีไร้โฉมบรรโลมสง่า”

พระองค์ยังทรงเปรียบเทียบคนที่ถูกช่างฝีมือ และไม่เห็นคุณค่างานศิลปะ ว่าเป็ดังคนป่าไร้
ความเจริญ ไม่ควรเสียเวลาพูดคุยด้วย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจข้อความอย่างแจ่มกระจ่าง

“ใครดูถูกผู้ชำนาญในการช่าง ความคิดขวางเถลไถไม่เข้าเรื่อง
เหมือนคนป่าคนไพรไม่รู้เรื่อง จะพูดด้วยนั้นก็เปลืองซึ่งวาจา”

๒. อุปถัมภ์

รัชกาลที่ ๖ ทรงกำหนดให้นาวา (เรือ) เป็นประเทศชาติ

“คอยตั้งใจฟังบังคับกับปีตัน นาวานั้นจึงจะรอดตลอดทะเล”

ทรงกำหนดให้ คลื่นลมแรง และพายุใหญ่ เป็นปัญหาในการบริหารบ้านเมือง

“เมื่อคลื่นลมแรงจักซัดไซเซ เรือจะแหล่ล่มระย่ำค่ำไป”

“แม้ไม่ถือเครื่องคงตรงวินัย เมื่อถึงคราวพายุใหญ่จะครวญคราง”

๓. นามนัย

รัชกาลที่ ๖ ทรงใช้ชื่อ “พระจักรี” เรียกพระมหากษัตริย์

“รักษาดนเคร่งคงตรงวินัย สมานใจจงรักพระจักรี”

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

แสดงให้เห็นค่านิยมของคนรายในสมัยก่อนที่นิยมซื้อสินค้าของต่างชาติซึ่งมีราคาแพง ซึ่งเป็นการ
ใช้จ่ายที่ “สุรุ่ยสุร่าย”

“อันของชาติไพรัชช่างจัดสรร เป็นหลายอย่างต่างพรรณเข้ามาขาย
เราต้องซื้อหลากหลากและมากมาย ต้องใช้ทรัพย์สุรุ่ยสุร่ายเป็นกำยกอง”

รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโน้มน้าวให้คนไทยให้ช่วยอุดหนุนช่างฝีมือของไทยก็เหมือนช่วยชาติ “เราช่วย
ช่างเหมือนอย่างช่วยบ้านเมือง” เราจะเห็นได้ว่าแม้เวลาจะผ่านไปเป็นเกือบ ๑๐๐ ปีแล้ว ค่านิยมนี้ก็ยัง
อยู่ จึงมีหลายภาคส่วนในการรณรงค์ให้คนไทยกินและใช้สินค้าไทย และในหลวงรัชกาลที่ ๙ ก็ทรงมีพระ
ราชดำรัสให้คนไทยใช้ชีวิตแบบพอเพียง เพราะไม่เพียงเป็นการช่วยช่างไทย แต่เป็นการช่วยชาติไม่ให้เสีย
ดุลการค้ากับต่างชาติอีกด้วย

ทำให้เห็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นซึ่งปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ว่า
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งประมุขของประเทศ และยังมีพระราชอำนาจในการบริหารบ้านเมืองประดุจ
“กัปตัน” ขับเคลื่อน “รัฐนาวา” ด้วยพระองค์เองอีกด้วย และพระองค์ทรงแสดงพระเมตตาต่อขุนนางของ
พระองค์ในการพระราชทานพระราโชวาทแก่ข้าราชการประดุจบิดาอบรมสั่งสอนบุตร “ว่าทรงธรรม
เหมือน...

ความจริงรักภักดีที่พึงมีต่อพระเจ้าอยู่หัว การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง ขยันหมั่นเพียร และ ต้องมีความสามานสามัคคีกัน

คำศัพท์

ด้านคำศัพท์ จะสังเกตว่าพระองค์ใช้คำว่า “ไทย” หลายแห่งแม้ในสมัยนั้นประเทศเรายังใช้ชื่อว่า ประเทศสยาม เช่น “แต่กรุงไทยศรีวิไลทันเพื่อนบ้าน” “ควรไทยเราช่วยบำรุงวิชาช่าง” “ช่วยบำรุงช่างไทย ให้ถาวร” เป็นต้น มิทรงใช้ กรุงสยาม ชาวสยาม หรือช่างสยาม

จอมพลป. พิบูลย์สงคราม ได้เปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ประเทศไทย” ในสมัยที่ท่าน ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อให้ชื่อประเทศเป็นสากลเมื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งลงท้ายด้วยคำว่า “แลนด์” เป็น “Thailand” เหมือนนานาอารยประเทศ เช่น England, Switzerland, New Zealand เป็นต้น

บทที่ ๓
ศิลาจารึก หลักที่ ๑

ชื่อผู้แต่ง:

เชื่อว่าเป็นจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งตัวอักษรที่ใช้จารึกเป็นอักษรโบราณที่เรียกว่า อักษรพ่อขุนรามคำแหง เพราะเชื่อว่าพระองค์ทรงประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๒๖ เพื่อใช้แทนตัวอักษรขอม ที่มาของเรื่อง:

ผู้ค้นพบหลักศิลาจารึกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวชและยังมิได้ขึ้นครองราชย์ ได้เสด็จธุดงค์ไปทางเหนือ และได้ทรงพบหลักศิลาจารึก ที่ปราสาทเก่าเมืองสุโขทัย เป็นหลักศิลารูปสี่เหลี่ยม ปลายยอดแหลมมนคล้ายใบเสมา สูง ๑๑๑ เซนติเมตร กว้าง ๓๕ เซนติเมตร เป็นการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ได้แก่ พระราชประวัติของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช การปกครอง ชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินของประชาชน และความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง

หลักศิลามีคำจารึก ๔ ด้าน

ด้านที่ ๑ มีคำจารึก ๓๕ บรรทัด

ด้านที่ ๒ มีคำจารึก ๓๕ บรรทัด

ด้านที่ ๓ มีคำจารึก ๒๗ บรรทัด

ด้านที่ ๔ มีคำจารึก ๒๗ บรรทัด

เรื่องย่อ

เนื้อหาที่นำมาให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ได้ศึกษา ถูกคัดมาจากหลักศิลาจารึก ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑ - ๑๘ ซึ่งกล่าวถึงพระราชประวัติของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีการระบุพระนามของพระราชบิดา (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) พระราชมารดา (พระนางเสือง) พระเชษฐา (พ่อขุนบาน-เมือง) และกล่าวถึงพระเกียรติประวัติที่ได้รับชัยชนะในการรบกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด มีการบรรยายถึงพระจริยาวัตรอันงดงามและความจงรักภักดีที่ทรงปฏิบัติต่อพระราชบิดา และพระเชษฐา และเมื่อพระเชษฐาสวรรคต พระองค์ก็เสด็จขึ้นขึ้นครองราชย์

คุณค่าทางศิลปะ

ด้านวรรณศิลป์

สัมผัสพยางค์และสัมผัสสระ

คำจารึกเขียนเป็นร้อยแก้วที่ใช้คำโบราณที่เป็นคำไทยแท้ แต่มีความคล้องจองกันมีความไพเราะอันเกิดจากถ้อยคำที่มีสัมผัสพยางค์และสัมผัสสระ เช่น

“ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน”

“พี่เพื่อผู้เฒ่าตายจากเมื่อเดิมนแต่ยังเล็ก”

“ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อขุนนิญญาพายจเงิน”

ศัพท์ ภาษาที่ใช้

ภาษาที่ใช้ในสมัยนั้นหลายคำเป็นภาษาโบราณ ซึ่งปัจจุบันเลิกใช้แล้ว เช่น

เพื่อ	แปลว่า	เรา
โสง	”	สอง
ท่	”	ดี
เดิมนแต่	”	ตั้งแต่ คำไทยแท้
ห้าซ่าย ห้าขวา	”	ปีกซ้าย ปีกขวาของทัพ
นิญญาพายจเงิน	”	หนีกระจัดกระจายกระเจิดกระเจิง
ได้บัวได้นาง	”	ได้ข้าทาสบ่าวไพร่ชายหญิง

แต่ยังมีคำไทยแท้คำหนึ่งที่ยังมิได้สูญหายไปแต่จะใช้ต่างกาลเทศะกับสมัยโบราณ นั่นคือคำสรรพนาม “กู” ที่พ่อขุนรามคำแหงใช้เรียกแทนพระองค์เอง ในสมัยนั้นเป็นคำที่ใช้โดยทั่วไป แต่เมื่อเวลาได้ล่วงเลยมาจนถึงปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการของภาษา และมีการบัญญัติคำสรรพนามที่ใช้เรียกแทนตนเองเพิ่มมากขึ้น เช่น ข้า ข้าพเจ้า กระผม ผม ดิฉัน ฉัน และหนู สำหรับเด็ก ๆ ส่วนคำว่า “กู” ก็ยังคงมีใช้ แต่ถือว่าเป็นคำที่ไม่สุภาพ ซึ่งสุภาพชนและเด็กไม่ควรนำไปใช้ ผู้ใหญ่บางคนที่สนิทสนมอาจนำคำนี้ไปใช้ แต่ก็ควรระมัดระวังอย่าให้เด็กได้ยิน มิฉะนั้นเด็กอาจนำไปใช้บ้าง

คำโบราณที่กลายเป็นคำกร่อนในปัจจุบัน

คำโบราณที่ว่า “หมากส้มหมากหวาน” ซึ่งหมายถึง ผลไม้เปรี้ยวหวาน คำว่า “หมาก” หมายถึง ผลไม้เนื้อเอง และคำว่า “หมาก” ยังใช้นำหน้าในการเรียกผลไม้ เช่น “หมากพร้าว” (หลักศิลาจารึก ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๒) ซึ่งในเวลาต่อมาคำนี้ถูกกร่อนกลายเป็น “มะ” คำว่า “หมากพร้าว” จึงถูกเรียกว่า “มะพร้าว”

คำ และความหมาย

ส่วนคำว่า “ส้ม” ในที่นี้แปลว่า รสเปรี้ยว ซึ่งในปัจจุบันเราจะใช้คำว่า “เปรี้ยว” กับผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว แต่คำนี้ยังคงมีใช้เรียกชื่ออาหารโบราณ เช่น แกงส้ม ต้มส้ม ที่รสชาติของน้ำแกงจะออกเปรี้ยว ๆ อย่างไรก็ตามเรายังใช้คำนี้เรียกชื่อผลไม้ชนิดหนึ่งว่า “ส้ม” แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ

รสชาติที่เปรี้ยวแต่อย่างใด เช่น ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ส้มแซ่บ นอกจากนี้คำนี้ยังใช้เรียกชื่อของสีที่เป็นส่วนผสมระหว่างสีแดงกับสีเหลืองว่า “สีส้ม” อีกด้วย

ลักษณะประโยค

ประโยคที่ใช้เป็นประโยคสั้นเรียบง่าย และการซ้ำคำ ซ้ำข้อความทำให้เน้นความหมายที่ชัดเจนขึ้น เช่น

“พ่อกูซื้อศรีอินทราทิตย์ แม่กูซื้อนางเสือง”

“กูจีข้างเบกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู”

“เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู”

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

การปกครอง

หนึ่งคำไทยแท้คำว่า “พ่อ” ที่เราใช้เรียกพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัย เช่น พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนบานเมือง พ่อขุนรามคำแหง ทำให้เราได้ทราบถึงระบอบการปกครองในสมัยนั้นว่าเป็นแบบพ่อปกครองลูก แสดงให้เห็นสัมพันธภาพระหว่างพระมหากษัตริย์กับไพร่ฟ้าประชาชนว่ามีความใกล้ชิด หากใครต้องการร้องทุกข์ก็สามารถไปสั่นกระดิ่งที่อยู่ประตู่วังได้โดยไม่ต้องผ่านขุนนางคนใด แต่ในเวลาต่อมาก็ได้มีการพัฒนาระบอบการปกครองขึ้นใหม่ในสมัยกรุงสุโขทัยตอนกลาง จะเห็นได้จากการเรียกขานพระนามของพระมหากษัตริย์ว่า “พระยา” เช่น พระยาเลอไทย พระยาธิไท หรือ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ เป็นต้น

ความกตัญญูของบุตรที่มีต่อบิดามารดา

เราได้เรียนรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชอันมีคุณค่ายิ่งในทางประวัติศาสตร์แล้ว เรายังได้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของลูกในสมัยนั้น ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงทำหน้าที่ของลูกที่แสดงออกถึงความกตัญญูทวนเวทต่อพระราชบิดาพระราชมารดาของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากจารึกตอนที่ว่า

“เมื่อชั่วพ่อกู กูบ่าเรอแก่พ่อกู กูบ่าเรอแก่แม่กู

กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู

กูได้หมากส้มหมากหวานอันใดกินอร่อยดี กูเอามาแก่พ่อกู

กูไปท่บ้านท่เมืองได้ช้างได้วง ได้ปั่วได้นาง ได้เงื่อนได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู”

และเรายังคงวัฒนธรรมอันดีงามที่ลูกหลานต้องมีความกตัญญูทวนเวทต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายายเอาไว้ตราบนิจถึงปัจจุบัน

บทที่ ๔

รามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบหนทก

พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ชื่อผู้แต่ง:

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ที่มาของเรื่อง:

รามเกียรติ์เป็นเรื่องที่เราได้เค้าโครงมาจาก “รามายณะ” ของอินเดีย ซึ่งไทยเราได้ปรับเนื้อหาบางช่วงบางตอน และชื่อตัวละคร ให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย เป็นเรื่องการรบระหว่างยักษ์กับมนุษย์ ฝ่ายยักษ์นำทัพโดยทศกัณฐ์ และฝ่ายมนุษย์นำทัพโดยพระราม สาเหตุของการรบครั้งนี้เกิดจากที่ทศกัณฐ์ไปลักพาตัวนางสีดาพระชายาของพระรามเพื่อจะเอาไปเป็นชายาของตนทั้ง ๆ ที่มีเมียเสียอยู่แล้ว พระรามจึงต้องตามไปรบเพื่อชิงตัวนางสีดาพระชายาของพระองค์กลับคืน

เรื่องย่อ

เนื้อหาของเรื่อง รัมเกียรดี ตอน นารายณ์ปราบนทก เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนสวรรค์ กล่าวถึงนทก ยักษ์รับใช้ซึ่งมีหน้าที่ล้างเท้าให้เหล่าเทวดาที่เชิงเขาไกรลาส ก่อนขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร นนทกถูกเทวดาเข้าเหย้าโดยการถอนผมเล่นทุกวันจนศีรษะโล้น สร้างความคับแค้นใจให้นนทกเป็นอย่างยิ่ง เพราะเขาไม่อาจได้ตอบเทวดาเหล่านั้นได้เลยเพราะด้วยฐานะที่ต่ำต้อย

วันหนึ่งนทกได้ขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร และได้กล่าวว่าตนทำงานถวายพระองค์มาช้านานโดยไม่เคยได้สิ่งใดเป็นรางวัลเลย มีหน้าที่ยังถูกเทวดารังแก ว่าพลางร้องไห้พลาถ นนทกจึงได้ขอให้พระองค์ประทานพรให้ พระอิศวรก็ทรงเมตตาจึงให้นนทกขอพรได้หนึ่งอย่าง นนทกจึงขอมิწิ้วเพชรที่สามารถชี้สังหารใคร ๆ ได้ พระอิศวรก็ประทานพรนั้นให้ตามคำขอของนทก

เมื่อได้นิ้วเพชรตามปรารถนา นนทกมีใจกำเริบและเริ่มการแก้แค้นทันที เมื่อมีเทวดามาหยอกเย้าไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใด นนทกจะใช้นิ้วเพชรชี้สังหารเหล่าเทวดาทันทีโดยไม่ใคร่ครวญ สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายบนสวรรค์จนร้อนไปถึงพระอิศวร พระองค์จึงมีบัญชาให้พระนารายณ์มาปราบนทก

พระนารายณ์จึงแปลงกายเป็นนางเทพอัปสรที่มีรูปโฉมงดงามจนเป็นที่หมายปองของนทก นนทกจึงเกี้ยวพาราสี นางเทพอัปสรแปลงนั้นจึงออกอุบายให้นนทกร่ายรำตามนาง จนทำร้ายรำสุดทายเป็นท่าที่นางขึ้นัวที่ขาตนเอง นนทกกำลังเพลิดเพลินกับการรำรำจึงหลงกลชี้ขาตนเอง ทำให้เขาบาดเจ็บ นางเทพอัปสรจึงคืนร่างเดิมเป็นพระนารายณ์ แล้วเหยียบอกนทกเอาไว้ นนทกจึงต่อว่าพระนารายณ์ว่าทำไมจึงไม่ต่อสู้กับเขาซึ่งหน้า แต่กลับแปลงกายเป็นหญิงมาหลอกเขา นนทกยังกล่าวหาว่าพระนารายณ์กลัวนิ้วเพชรของเขา และที่เขาต้องแพ้ก็เพราะเขามีเพียง ๒ มือ แต่พระนารายณ์มีถึง ๔ มือจึงเอาชนะเขาได้ พระนารายณ์จึงให้นนทกไปเกิดใหม่มี ๑๐ หน้า ๒๐ มือ ส่วนพระองค์จะเป็นมนุษย์ที่มีเพียง ๒ มือ และพระองค์ก็จะตามไปปราบนทกให้สิ้นวงศ์ และแล้วพระนารายณ์ก็ใช้พระแสงตัดศีรษะของนทกทันที

นทกได้ไปเกิดเป็นพระโอรสของท้าวลัสเตียนกับนางรัชดา มีนามว่าทศกัณฐ์มี ๑๐ หน้า ๒๐ มือ และมีพระอนุชาองค์รองนามว่ากุมภกรรณ

คุณค่าทางศิลปะด้านวรรณศิลป์

รัชกาลที่ ๑ ทรงพระราชนิพนธ์โดยใช้รูปแบบของกลอนบทละครที่ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ในรูปแบบของกลอนบทละคร ซึ่งเป็นการเล่าเรื่อง และเมื่อมีการตัดตอนมาเรื่องใหม่หรือเหตุการณ์ใหม่ จะใช้คำว่า “มาจะกล่าวบทไป” “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” และมีความไพเราะอันเกิดจากถ้อยคำที่มีสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ

เทคนิคการใช้บทบรรยายเรื่องเป็นลำดับ ทำให้เข้าใจเรื่องได้ง่าย เช่น ในตอนต้นเรื่องที่บรรยายการทำหน้าที่ล้างเท้าให้เทวดาของนทก แต่กลับถูกเทวดา “หยอกเย้า” แบบที่ยากที่ใครจะทนทานได้ คือการถอนเส้นผม “จนผมโกร่น โล้นเกลี้ยงถึงเพียงหู”

บทพรรณนาที่ รัชกาลที่ ๑ ทรงคัดสรรถ้อยคำทำให้ผู้อ่านได้รรถรสความงามของภาษา และทรงใช้เทคนิคในการเปรียบเทียบเกิดจินตภาพ เช่น

การพรรณนาถึงความโกรธ (พิโรธวาทัง) ของนนทกเมื่อถูกแกล้ง “ฮึดฮัดขัดแค้นแน่นใจ ตาแดงดั่งแสงไฟฟ้า” (ซึ่ง “แสงไฟฟ้า” หมายถึง แสงของฟ้าแลบ ฟาผ่า เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังไม่มีไฟฟ้าใช้)

บทชมโฉม (เสาวจนีย์) มีการพรรณนา และเปรียบเทียบความงามของนางเทพอัปสรที่เป็นร่างแปลงของพระนารายณ์ ที่นนทกแลเห็น ที่มีความโดดเด่นทั้งการสร้างจินตภาพที่เด่นชัด โดยเฉพาะเทคนิคการใช้คำว่า “งาม” ช่วยเน้นย้ำให้น้ำหนักความงามของนางเทพอัปสรอย่างมากมาย จนทำให้นนนทกหลงรักนางในทันใด

“เหลือบเห็นสตรีวิไลลักษณ์	พิศพักตร์ผ่องเพียงไข
งามโอษฐ์งามแก้มงามจูไร	งามนัยน์เนตรงามกร
งามถันงามกรงามขนง	งามองค์ยิ่งเทพอัปสร
งามจิริตกริยามงอน	งามเอวงามอ่อนทั้งกายา”

และรัชกาลที่ ๑ ยังทรงสร้างให้นางเทพอัปสรผู้นี้งามกว่าหญิงงามทั้งสามโลก (สวรรค์ โลกมนุษย์ และบาดาล) และยังได้เปรียบเทียบความงามของนางกับพระลักษมีพระชายาของพระนารายณ์ พระสุรัสวดีพระชายาของพระพรหม ว่า “จะเอามาเปรียบไม่เทียบได้”

การใช้บทเจรจา ทำให้เรื่องน่าสนใจ และเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น เช่น การเจรจาก็วิวพาราสีระหว่างนนทกกับนางเทพอัปสร และการเจรจาต่อว่าแดการตอบโต้ระหว่างนนทกและพระนารายณ์ในตอนท้ายของเรื่อง นนนทกได้ตอบว่าดังนี้

“เหตุใดมิทำซึ่งหน้า	มารยาเป็นหญิงไม่บัดสี
ฤว่ากลั้วนิ้วเพชรนี้	จะชี้พระองค์ให้บรรลัษ
ตัวขำมีมือแต่สองมือ	ฤจะสู้ทั้งสี่กรได้
แม่นี่มือเหมือนพระองค์ทรงชัย	ที่ไหนจะทำได้ดังนี้”

พระนารายณ์ก็ทรงตอบไปว่า

“ใช่ว่าจะกลัวฤทธา	ศักดานิ้วเพชรนั้นเมื่อไรร
ชาตินี้มีแต่สองหัตถ์	จงไปอุบัติเอาชาติใหม่
ให้ลิบเคียรลิบพักตร์เกรียงไกร	เหาะเหินเดินได้ในอัมพร
มีมือยี่สิบซ่ายขวา	ถือคทาอาวุธนุสร
ภูจะเป็นมนุษย์แต่สองกร	ตามไปปรากฏอนชีวี”

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของเรื่อง คือเทคนิคการดำเนินเรื่องให้สั้นกระชับ ไม่ชักช้าเยิ่นเย้อ ทำให้เหตุการณ์ดำเนินไปเร็วทันใจผู้อ่าน โดยไม่เสียเนื้อความใด ๆ

ความรู้อย่างละเอียดของคำศัพท์ที่ปรากฏอย่างโดดเด่นในเรื่อง รวมถึงในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ (หน้า ๖๗) คำที่ใช้เรียกเทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ จะใช้คำที่แสดงอำนาจ และคำที่ขยายนามซึ่งแสดงความยิ่งใหญ่ เช่น เรื่องศรี บรมรังสรรค์ พระทรงธรรม พระทรงฤทธิ์ ทรงชัย ทรงสวัสดิ์ศรีสมบัติ พระสยามภูวนาถ พระภูมิ บรมนาถา บทบงส์ บทศรี นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้เรียกเฉพาะเทวดาแต่ละองค์

คำที่ใช้เรียกแทนพระอิศวร ได้แก่ พระสยามภูวนาถ เจ้าโลกา เจ้าไตรโลกา พระศุภี พระอิศราธิบดี
คำที่ใช้เรียกแทนพระอินทร์ ได้แก่ หัตถ์นัยน์ เจ้าไตรตรึงศา องค์อมรินทร์
คำที่ใช้เรียกแทนพระนารายณ์ ได้แก่ พระสิกร พระจักรี
คำที่ใช้เรียกแทนเทวดา ได้แก่ เทวา เทวัญ สุราฤทธิ์ สุราลัย สุรารักษ์

คุณค่าทางศิลปะด้านนาฏกรรม

ทำรายราของเทพอัปสรเป็นทำรายราแม่บทของนาฏกรรมของไทยที่มีชื่อว่า เทพพนมปฐมพรหมสี่หน้า และมีทำรายราอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น ๑๕ ทำ ได้แก่

๑. เทพพนม
๒. ปฐม
๓. พรหมสี่หน้า
๔. สอดสร้อยมาลา
๕. กวางเดินดง
๖. หงส์บิน
๗. กิรีเลียบถ้ำ
๘. ช้างนางนอน
๙. ภมรเกล้า
๑๐. แยกเต้าเข้ารัง
๑๑. ผาลาเพียงไหล่
๑๒. เมฆลาล่อแก้ว
๑๓. มยุเรศพื่อน
๑๔. ลมพัดยอดดอย
๑๕. พรหมนิมิต
๑๖. พิสมย์เรียงหมอน
๑๗. มัจฉาชมสาคร
๑๘. พระสิกรขว้างจักร
๑๙. นาคาม้วนหาง (ทำลวงให้นนทกชี้ขาดตนเอง)

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

คนไทยมีความเชื่อในเรื่องสวรรค์ เรื่องเทพ เทวดา ว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์หากเราเคารพบูชา อำนาจบารมีแห่งเทพเทวาก็จะปกป้องรักษาให้เราปลอดภัยและมีความสุขความเจริญ ดังนั้นการแสดงการเทอดทูนบูชาเทพเทวาก็เป็นสิ่งที่ต้องทำ ภาษาที่ใช้กับเทพก็ต้องบัญญัติขึ้นเป็นพิเศษเป็นกลุ่มราชาศัพท์ ดังจะเห็นจากในเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อตัวละครทั้งพระอินทร์ พระนารายณ์ และนนทเข้าพบพระอิศวร จะใช้คำราชาศัพท์ว่า “เข้าเฝ้า” “ถวายบังคม” และ “ทูล” เมื่อจะพูดกับพระอิศวร และคนไทยก็มีความเชื่อมาตั้งแต่สมัยโบราณว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพจุติจากสวรรค์มาเกิดบนโลกมนุษย์ ดังนั้นเราจึงใช้คำราชาศัพท์กับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

อนึ่งคำสรรพนามที่ใช้ในเรื่องมีคำว่า “กู” “มึง” ซึ่งใช้โดยตัวละครเอก ทั้งพระอิศวร และพระนารายณ์เรียกพระองค์ว่า “กู” เมื่อพูดกับนนท และใช้สรรพนามเรียกนนทว่า “เอ็ง” หรือ “มึง” เช่นตอนที่พระอิศวรตรัสกับนนทตอนที่ไปขอประทานพรจากพระองค์ “เอ็งต้องการสิ่งไรจงเร่งว่า” “ตัวกูจะให้ดังจินดา” และตอนที่พระนารายณ์พูดกับนนทก่อนฆ่าเขา “ตัวกูก็คิดเมตตา แต่จะไว้ชีวมึงไม่ได้” “ชาตินี้มึงมีแต่สองหัตถ์ จงไปอุบัติเอาชาติใหม่” “กูจะเป็นมนุษย์แต่สองกร ตามไปปรารถนาชีวิต” ในขณะที่พระอิศวรเรียกพระองค์เองว่า “เรา” ดังเมื่อพระอินทร์เข้าเฝ้าทูลถามเรื่องนึ่งเพชรที่นนทได้มา พระอิศวรจึงตอบว่า “อ้ายนี้ทำชอบมาช้านาน เราจึงประทานพรให้” และพระองค์ทรงเรียกพระนารายณ์ว่า “เจ้า” ตอนที่พระบัญชาให้ไปปราบนนท “ตัวเจ้าผู้มีฤทธิ เป็นที่พึงแก่หมู่เทวัญ”

จะเห็นได้ว่าระดับคำสรรพนามที่ตัวละครใช้นั้นจะใช้ตามระดับศักดิ์และชั้นของตน นนทถือเป็นตัวละครที่เป็นบ่าวไพร่ คำที่เจ้านายใช้กับเขาจึงเป็นคำระดับต่ำสำหรับบ่าวไพร่ คือ “กู” “มึง” ส่วนระดับคำสรรพนามที่พระอิศวรใช้กับพระอินทร์ และพระนารายณ์ นั้นจะสูงกว่าคำที่ใช้กับนนท คือ “เรา” “เจ้า” ซึ่งแม้พระอินทร์ และพระนารายณ์ จะมีศักดิ์ต่ำกว่าพระอิศวร แต่ก็ถือว่าเป็นเทพชั้นสูง พระอิศวรจึงทรงให้เกียรติโดยใช้คำสรรพนามที่สูงกว่าคำที่ใช้กับนนท

บทที่ ๕

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

ผู้แต่ง :

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)

ลักษณะคำประพันธ์ :

กาพย์ห่อโคลง ขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑๑ จำนวน ๑ บท แล้วตามด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บท ใจความเหมือนกัน กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง นั้นมีกาพย์ยานี ๑๑ และโคลงสี่สุภาพรวม ๑๐๘ คู่ ประกอบกับโคลงสี่สุภาพจบท้ายจำนวน ๒ บท

จุดประสงค์ในการแต่ง :

เป็นบทชมธรรมชาติเพื่อความเพลิดเพลินในการเดินทาง

ที่มาของเรื่อง :

ตัดตอนมาจากหนังสือปริทรรศน์ วรรณคดีไทยของนายคำรา ณ เมืองใต้ โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ฯ ทรงประพันธ์เมื่อครั้งเดินทางไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่จังหวัดสระบุรี

เนื้อเรื่องย่อ :

เนื้อหาเล่าถึงเรื่องการเดินทางไปพระพุทธรูป และชมธรรมชาติอันน่าตื่นตาตื่นใจที่พบเห็นระหว่างทาง เริ่มต้นจากบทชมริ้วขบวนการเดินทาง บทชมสัตว์บกทั้งสัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก บทชมนก บทชมไม้ทั้งไม้ดอกไม้ผล บทชมสัตว์น้ำ และปิดท้ายด้วยการบอกข้อมูลเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์ จุดประสงค์ในการประพันธ์ และวิธีอ่านโคลงให้ไพเราะ (ในส่วนของแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ คัดตัดตอนมาให้เรียนในหนังสือเรียนเป็นตัวอย่างบทที่ให้ความรู้เรื่องธรรมชาติ อันเป็นลักษณะเด่นของเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง)

ในบทต่าง ๆ กวีพรรณนาลักษณะของสัตว์และพืชนานาชนิด เช่น เลียงผา มีรูปร่างเหมือนแพะ มีหนวด ปลายเขาโค้งไปด้านหลัง ขนหยาบ และมีกลิ่นเหม็นสาบเช่นเดียวกับแพะ ดังบทที่ว่า

เลียงผาอยู่ภูเขา

หนวดพรายเพราเขาแปล้ปลาย

รูปร่างอย่างแพะหมาย

ขนเหม็นสาบหยาบเหมือนกัน

ในการแสดงธรรมชาติของสัตว์ กวีอธิบายว่าสัตว์ดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น งูเขียว ใช้วิธีรัดคู้กแกให้อ่อนแรงเสียก่อนแล้วจึงล้วงดื่บกิน ดังบทที่ว่า

งูเขียวรัดคู้กแก

คู้กแกแก้คางแข็งขยัน

กัคจูยั้งพัน

อ้าปากง่วงล้วงดื่บกิน

ศิลปะที่ปรากฏ :

ในเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงนี้ปรากฏศิลปะด้านวรรณกรรม ดังนี้

ด้านโวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏใช้มากในเรื่องนี้คือการใช้ความเปรียบ ทั้งการเปรียบเทียบแบบอุปมา และอุปลักษณ์ ตัวอย่างเช่น

- เปรียบสีสันของไผ่ฟ้างามราวกับคนมาวาดไว้ “ปีกหางต่างสีเกม สีแต้มต่างอย่างวาดเขียน”
 - เปรียบเสียงร่าเริงดีปิกของนกยูงว่าเหมือนกับเสียงดนตรี “ร่าเล่นเดินงามหง่า ปิกป้อเป็นเพลง”
- นอกจากนี้ยังมีการใช้โวหารศัพท์พจน์ เช่น
- เลียนเสียงค่างที่วิ่งไล่กัน “**กรอกแกรก**ไล่ไขว่กว้าง โลดเลี้ยวโจนปลิว”
 - เลียนเสียงขลุ่ยของงู “**คฺจฺจฺคฺจฺคฺจฺ** พรูพรู”
 - เลียนเสียงร้องของชะนี “ชะนี**อ้อยอ้อย**ร้องหา”

ด้านสวรรณคดี

เรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงนี้เป็นลักษณะการบรรยายภาพธรรมชาติที่พบเห็นเป็นหลัก ดังนั้นรสนวนคดีที่ปรากฏในเรื่องส่วนมากเป็นลักษณะ เสาวราจนีย์ คือบทชม รื่นรมย์ไปกับธรรมชาติต่าง ๆ ในการเดินทาง เช่น

ยุงทองย้อยเยื้องย่าง

ร่าเริงช่างช่างฟ้ายหาง

ปากหงอนอ่อนล้าอาว

ช่างร่าเล่นเดินตามกัน

ด้านการใช้คำ

การใช้คำในเรื่องนี้มีการเล่นเสียงสัมผัสอย่างไพเราะ ทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทที่แสดงความเชี่ยวชาญด้านการประพันธ์ของกวีได้เป็นอย่างดีคือ บทแสดงการต่อสู้ระหว่างหนูกับงู ซึ่งประสานศิลปะในการเล่นเสียงสระ เล่นเสียงพยัญชนะ และเล่นเสียงวรรณยุกต์ได้อย่างกลมกลืน

หนูสูงสู้ง

งูคู้สูงสู้ง

หนูสูงสู้งอยู่

รูปรูหนูมูมู

คฺจฺจฺคฺจฺคฺจฺ

พรูพรู

หนูสูงสู้ง

คู้คู้

งูสู้งหนูสู้ง

งอยู่

หนูสู้งสู้ง

รูปรูมูมู

การสรรคำและศิลปะในการประพันธ์ของกวี ก็ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และเข้าใจธรรมชาติของสัตว์ได้เป็นอย่างดี กวีใช้คำที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน และสื่อจินตภาพเกี่ยวกับลักษณะและวิถีชีวิตของสัตว์แต่ละชนิด เช่น จะสื่อสารว่า “กระเจง” เป็นสัตว์ที่มีรูปร่างเล็ก มีเขี้ยวเล็ก ๆ สองข้าง กวีจึงใช้คำว่า “กระจิด” และ “เตี้ย” เพื่อให้เห็นว่าเป็นสัตว์ขนาดเล็ก และใช้คำว่า “เรี่ยเรี่ย” เพื่อเน้นว่าตัวเตี้ยเกือบติดดิน เป็นต้น ดังบทว่า

กระจงกระจิดเดี่ยว
เหมือนกวางอย่างดาหุ

วิ่งเรี่ยเรี่ยนำเอ็นดู
มีเขี้ยวน้อยสร้อยแนมสอง

ในด้านการเลือกใช้คำกวียังใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างดี ทำให้เห็นภาพของกริยาต่าง ๆ ของสัตว์ภาพที่มีชีวิตชีวา เช่น การบรรยายภาพลิง ค่าง บ่าง ชะนี ที่เป็นสัตว์ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบขยับ และกระโจนจากไม้ต้นหนึ่งไปสู่อีกต้นหนึ่ง กวีจึงใช้คำที่แสดงภาพเคลื่อนไหว เช่น โจน ไล่ ไหว่ ค้าง ขวบยาบ โลด เลี้ยว ปลิว เป็นต้น ดังบทว่า

ฝูงลิงใหญ่้อยกระจี้	ชะนีอยู่ย้อยร้องหา
ฝูงค่างหว่างพฤษยา	ค่างโจนไล่ไหว่ปลายาง
ฝูงลิงยวบยาบต้น	พวาหนา
ฝูงชะนีมีกู่หา	เปล่าข้าง
ฝูงค่างหว่างพฤษยา	มาสู่
ครอกแครกไล่ไหว่ค้าง	โลดเลี้ยวโจนปลิว

นอกจากนี้ยังมีการเล่นคำซ้ำ และคำพ้อง เช่นการนำคำว่าลิงซึ่งเป็นชื่อสัตว์ และเป็นส่วนหนึ่งของชื่อพรรณพืชมาใช้อย่างสัมพันธ์กัน เช่น

หัวลิงหมากกลางลิง	ต้นยางลิงแลหูลิง
ลิงไต่กระไคลิง	ลิงโอดคว่ำประสาสิง
หัวลิงหมากเรียกไม้	ยางลิง
ยางลิงหูลิง	หลอกขู่
ลิงไต่กระไคลิง	ลิงห่ม
ลิงโอดคว่ำข่มผู้	ฉีกคว่ำประสาสิง

ในบทนี้กวีกล่าวถึงชื่อพรรณไม้คือ หัวลิง ยางลิง หรือกระไคลิง และหูลิง (คาดว่าจะเป็นชื่อพรรณไม้) แล้วบรรยายอาการปฏิกิริยาของบรรดาลิง เช่น ทำหน้าหลอกขู่ของมัน ไต่เถากระไคลิง ห่มหรือข่มต้นไม้ กระโอดคว่ำผลข่มพุ่มากิน เป็นต้น

วัฒนธรรมที่ปรากฏ :

ในเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงนี้ปรากฏวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านความเชื่อ และศาสนา

ในเนื้อหาบทประพันธ์ตอนที่คัดมาให้นักเรียนเรียนนั้นอาจไม่ปรากฏเด่นชัดนัก แต่ที่มาของการประพันธ์เรื่องนี้คือการเสด็จนมัสการรอยพระพุทธรบาทที่จังหวัดสระบุรี แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทว่า “ผู้ใดได้มีโอกาสนมัสการรอยบาทพระศาสดาเป็นกุศлнаพาให้ประสบสุขเจริญใจ และหากแม่ผู้นมัสการถึงเจ็ดครา เป็นกุศлнаพาให้สู่สุคติด้วย”

ด้านวิถีชีวิต

ในการสอนนั้นผู้สอนสามารถสอดแทรกวิถีชีวิตในด้านของการเดินทาง ขบวนเสด็จ พาหนะในการเดินทาง เครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ เครื่องแสดงพระยศ ฯลฯ ดังเช่นในบทที่ว่า

เคลื่อนกรูหมู่จตุรงค์	เป็นกันกงเรียบเรียงไป
ทรงช้างระวางใน	เทพลีลาหลังคาทอง ฯ
เคลื่อนกรูหมู่แห่ห้อม	เรียงไสว
เสด็จพุดตาลทองไคล	หว่างเข็รื่อง
ทรงช้างระวางใน	มีชื่อ
เทพลีลาเยื้อง	ย่างเห็นหลังดี ฯ
เครื่องสูงเพราเพชรพราย	ชมชุมสายซ้ายขวาเคียง
ธงไชยธงฉานเรียง	ปักลงชนะตะเต้งกริม ฯ
กลองทองตีกรุ่มกริม	เดินเรียง
จำตะเต้งเต้งเสียง	กรุ่มกริม
เสียงปี่เร่รื่อยเพียง	กระเวก
แตรวันแตรนั้แตรฝรั่งขึ้น	หู้หู้เสียงสังข์ ฯ

ด้านข้อคิด

๑. ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้เพื่อให้ระบบนิเวศน์ดีขึ้น
๒. การรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นหน้าที่ของทุกคน
๓. กวีสามารถสร้างสรรค์งาน โดยอาศัยการสังเกตจากธรรมชาติ
๔. การบันทึกประวัติศาสตร์จะอาศัยข้อมูลจากวรรณคดีในแต่ละสมัย
๕. การเขียน-อ่านคำประพันธ์ ทำให้มนุษย์มีจิตใจที่ละเอียดอ่อนมากยิ่งขึ้น

คุณค่า

ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ผู้อ่านจะได้รู้จักพืช-สัตว์นานาชนิด ทั้งที่คุ้นตาและแปลกตา ทั้งที่ปรากฏในอดีตและปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็จะได้ศึกษาวิธีการใช้ถ้อยคำของกวีที่สามารถเลือกสรรคำที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้กว้างชัด สื่อจินตภาพการเคลื่อนไหว สีและเสียง ตลอดจนการเล่นเสียงคำอย่างไพเราะ ทำให้การเสนอภาพธรรมชาติดังกล่าวมีชีวิตชีวา น่าสนใจ แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้ววรรณคดีไม่ใช่เรื่องที่น่าเบื่อ เข้าใจยาก หรือน่าเบื่อ

อย่างไรก็ตาม แม้ในเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงจะไม่ปรากฏวัฒนธรรมที่เด่นชัดนัก แต่สิ่งหนึ่งที่คงอยู่ และเรียกได้ว่าเป็น “ชนบ” ในการการแต่งคำประพันธ์ของไทยก็ว่าได้ คือการแต่งบทประณามพจน์ ในตอนจบ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ไม่ปรากฏในบทที่ตัดตอนมาให้นักเรียนเรียน แต่คงไม่เป็นอุปสรรคต่อการสอนหากผู้สอนจะแทรก เสริมบทต่าง ๆ เหล่านี้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ศิลปะ และวัฒนธรรม จากงานประพันธ์อันทรงคุณค่าของไทย

บทที่ ๖

โคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้แต่ง :

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะคำประพันธ์ :

โคลงสี่สุภาพ

จุดประสงค์ในการแต่ง :

เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ให้เจริญรุ่งเรืองมีความสุข

ที่มาของเรื่อง :

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ เดิมเป็นสุภาษิตภาษาอังกฤษ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กวีในราชสำนักแปลและประพันธ์เป็นโคลงภาษาไทย โดยทรงพระราชนิพนธ์โคลงบทนำ และพระราชทานให้ขุนหญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ปักเป็นตัวอักษรใหม่ฝรั่งเบญจพรรณ ระบายสีใส่กรอบกระจกประดับบนพระที่นั่งทรงธรรม เมื่องานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ณ ปิยะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ เป็นโคลงสี่สุภาพซึ่งมีบทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๖ บท และบทสรุป ๑ บท บอกจำนวนสุภาษิตว่ามี ๑๖ หมวด หมวดละ ๑ ข้อ รวมเป็น ๔๘ ข้อ และคำว่า ไตรยางค์ หมายถึง จำนวนสิ่งที่จะต้องแสวงหา หรือควรละเว้น

โคลงสุภาษิตนฤทมนการ เป็นพระราชนิพนธ์ที่รัชกาลที่ ๕ ทรงแปลมาจากภาษาอังกฤษมาเป็นโคลงสี่สุภาพเช่นเดียวกับ โสฬสไตรยางค์ มีบทนำ ๑ บท เนื้อเรื่อง ๑๐ บท และบทสรุป ๑ บท โดยบทนำกล่าวถึงผู้รู้ได้ไตร่ตรองแล้วจึงกล่าวคำสอนเป็นแนวทางที่ควรประพฤติ ๑๐ ประการ ชื่อว่า *ทศนฤทมนการ* หมายถึงกิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพฤติยังไม่เคยเสียใจ ส่วนบทสรุปกล่าวแนะนำว่า แนวทาง ๑๐ ประการนี้ทุกคนควรพิจารณา ถึงแม้จะประพฤติตามไม่ได้ครบถ้วน แต่ทำได้บ้างก็ยังดี

โคลงสุภาษิตอิสปกรณ นิทานอิสปซึ่งคนไทยรู้จักกันมาช้านานนั้น เป็นเรื่องที่แปลมาจากนิทานกรีกฉบับภาษาอังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ คนไทยนิยมอ่านเรื่องที่แปลมาจากวรรณกรรมตะวันตกกันมากมาย หลายเรื่องมีความเป็นสากลเพราะไม่ผูกติดอยู่กับขนบประเพณี และค่านิยมของชาติใด โดยเฉพาะตัวอย่างเช่นนิทานอิสป ซึ่งเป็นคำสอนใจผู้อ่านเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป กวีไทยเล็งเห็นคุณค่าของวรรณกรรมต่างชาติเหล่านี้จึงนำมาแปลเป็นภาษาไทยเพื่อเผยแพร่ให้นักอ่านไทยได้รู้จัก ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระราชนิพนธ์แปลนิทานอิสปไว้ ๒๔ เรื่อง และทรงพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิตประกอบนิทานร่วมกับกวีอีก ๓ ท่าน คือกรมหลวงพิชิตปรีชากร พระยาศรีสุนทรโวหาร และพระยาราชสัมภารากร โคลงสุภาษิตดังกล่าวรวมเรียกว่า โคลงสุภาษิตอิสปกรณ

เนื้อเรื่องย่อ :

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์

กล่าวถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติและสิ่งที่ควรละเว้น มี ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ รวม ๔๘ ข้อ ดังต่อไปนี้
บทนำ ว่าด้วยความสามอย่าง กล่าวถึง นักปราชญ์ได้แสดงเนื้อหาเป็นเรื่องสอนใจไว้อย่างครบครันเป็น ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ เพื่อเป็นแม่บทให้แก่บัณฑิตผู้ที่มีมุ่งความหวังความสุข ขจัดความทุกข์ และมุ่งสร้างคุณงามความดีไว้เป็นที่สรรเสริญต่อไปได้ประพฤติและปฏิบัติตาม ดังนี้

๑. สามสิ่งควรรัก อันได้แก่ ความกล้า ความสุภาพ และความรักใคร่
๒. สามสิ่งควรชม อันได้แก่ อำนาจปัญญา เกียรติยศ และมีมารยาทดี
๓. สามสิ่งควรเกลียด อันได้แก่ ความชั่วร้าย ความหยิ่งกำเริบ และอกตัญญู
๔. สามสิ่งควรรังเกียจคติเตียน อันได้แก่ ชั่วเลวทราม มารยา และฤษยา
๕. สามสิ่งควรเคารพ อันได้แก่ ศาสนา ยุติธรรม และสละประโยชน์ตนเอง
๖. สามสิ่งควรยินดี อันได้แก่ การเป็นผู้มีความงาม มีความสัตย์ซื่อ และมีความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระเสรี
๗. สามสิ่งควรปรารถนา อันได้แก่ สุขความสบายกาย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การมีเพื่อนสนิทมิตรสหายที่ดี และมีความปลอดภัยไปรงสบายใจ
๘. สามสิ่งควรอ่อนน้อมขอ อันได้แก่ ความเชื่อถ้อยด้วยจิตใจที่มั่นคง ความสงบสามารถดับทุกข์ร้อนได้ และจิตใจที่สงบไม่ขุ่นหมอง
๙. สามสิ่งควรนับถือ อันได้แก่ การเป็นผู้มีปัญญา มีความฉลาด และมีความมั่นคงไม่โลเล
๑๐. สามสิ่งควรชอบ อันได้แก่ ความมีใจอารีสุจริต ใจดีไม่มีเคืองขุ่น และมีความสุขเบิกบานพร้อมเพรียง
๑๑. สามสิ่งควรสงสัย อันได้แก่ คำขยอที่ไม่เป็นจริง พวกหน้าเนื่อใจเลื้อ และพวกรักง่ายหน่ายเร็วพูดกลับคำไปมา
๑๒. สามสิ่งควรละ อันได้แก่ ความเกียจคร้าน การพูดจาเลอะเทอะไร้สาระ และการใช้คำแสดงหรือคำหยาบคาบพูดหยอกล้อคนอื่น
๑๓. สามสิ่งควรจะทำให้มี อันได้แก่ หนังสือดีให้ความรู้ เพื่อนที่ดี และความเป็นคนใจเย็น
๑๔. สามสิ่งควรจะห่วงหาผูกต่อสู่เพื่อรักษา อันได้แก่ ชื่อเสียงเกียรติยศ ประเทศชาติบ้านเมือง และเพื่อนสนิทมิตรสหาย
๑๕. สามสิ่งควรครองไว้ อันได้แก่ กิริยาที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในใจ ความมั่งง่าย คำพูดคำจาควรรักษาและระวังให้ดี
๑๖. สามสิ่งควรเตรียมเผื่อ อันได้แก่ ความเป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความแก่ชรา และความตาย เพราะไม่มีใครหลีกเลี่ยง
๑๗. บทสรุป จบทั้ง ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ แล้วรวมเป็น ๔๘ คำสอนที่บอกกล่าวไว้อย่างสมบูรณ์

โคลงสุภาษิตนฤมุนาการ

กล่าวถึง ๑๐ ประการ ที่ผู้ประพดิตยังไม่เคยเสียใจ เพราะเป็นความประพดิตในไตรทวาร (กาย วาจา ใจ) อันจะยังให้เกิดผลดีแก่ผู้ประพดิตเองและต่อสังคมส่วนรวม อันได้แก่

๑.เพราะความดีทั่วไป กล่าวถึง การทำความดีนั้นไม่ควรเลือกกระทำกับผู้ใดผู้หนึ่ง ควรทำกับคนทั่วไป และทำความดีเพิ่มขึ้นด้วยความชอบธรรม จะได้ไม่มีศัตรูคิดร้าย จะมีก็แต่ผู้ยกย่องเชิดชู

๒.เพราะไม่พูดจาร้ายต่อใครเลย กล่าวถึง การอยู่ห่างไกลความหลงและความริษยาไม่พูดจากล่าวเท็จให้ร้ายผู้อื่น ไม่พูดอาฆาตใคร และไม่พูดนินทากล่าวโทษผู้ใด

๓.เพราะถามฟังความก่อนตัดสินใจ กล่าวถึง การได้ยิน ได้ฟังเรื่องราวใดๆ มาไม่ควรจะเชื่อในทันที ต้องสอบสวนทวนความ คิดใคร่ครวญให้ดีกว่าก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ

๔.เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด กล่าวถึง ก่อนที่จะพูดสิ่งใดให้ตั้งสติให้รอบครอบก่อน เพราะการพูดดีก็เหมือนกับการเขียนที่มีการเรียบเรียงไว้แล้ว ทำให้เวลาฟังเกิดความไพเราะเสนาะหู และไม่เป็นภัยต่อผู้พูดด้วย

๕.เพราะอดพูดในเวลาโกรธ กล่าวถึง การรู้จักหักห้ามตนเองไม่ให้พูดในขณะที่ยังโกรธอยู่โดยให้หยุดคิดพิจารณาว่าพูดแล้วจะเป็นฝ่ายแพ้หรือชนะ หรือพูดไปแล้วจะเป็นฝ่ายถูกหรือฝ่ายผิด หากไม่รู้จักยับยั้งแล้วละก็อาจทำให้เสียหายได้

๖.เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงอับจน กล่าวถึง การมีความเมตตากรุณาและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ประสบภัย ทำให้เขารอดพ้นจากความทุกข์ยาก ผลที่ได้รับคือผู้คนจะพากันสรรเสริญทั้งในปัจจุบันแล้วอนาคต

๗.เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด กล่าวถึง เมื่อกระทำการสิ่งใดผิดพลาดแล้ว ก็ควรลดความอวดดีลง และรู้จักกล่าวโทษเพื่อลดความบาดหมางลง ดีกว่าคิดหาทางแก้ด้วยความคดโกง

๘.เพราะอดกลั้นต่อผู้อื่น กล่าวถึง การมีความอดทนอดกลั้นต่อผู้ที่มาข่มเหงรังแก ไม่ฉุนเฉียวเหมือนคนพาลนี้แหละจัดได้ชื่อว่าเป็นคนใจเย็น

๙.เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนินทา กล่าวถึง การไม่ควรฟังคนที่ชอบพูดเพื่อเจ้อเท็จจริงบ้าง เพราะเปรียบเสมือนมิดที่กริดหรือระรานคนทั่วไป ฟังแล้วจะพาเราเข้าไปอยู่ในพวกพูดจาเหลวไหลไปด้วย

๑๐.เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย กล่าวถึง การไม่ควรด่วนหลงหรือตื่นเต้นกับข่าวร้ายที่มีผู้นำมาบอก ควรสืบสาวเรื่องราวที่แท้จริงก่อน

ที่กล่าวมาทั้ง ๑๐ ประการนี้ แม้จะกระทำตามได้ไม่หมดทุกข้อ กระทำได้เป็นบางข้อก็ยังดี

โคลงสุภาษิตอิสปกรณ

๑.ราชสีห์กับหนู

มีราชสีห์ตัวหนึ่งกำลังนอนหลับอยู่ มีหนูตัวหนึ่งวิ่งขึ้นไปบนหน้าทำให้ราชสีห์ตกใจตื่นและลุกขึ้นมาด้วยความโกรธพร้อมกับจับหนูไว้ได้และจะฆ่าเสีย แต่เจ้าหนูได้อ้อนวอนขอชีวิตไว้แล้วจะตอบแทนคุณในภายหลัง ราชสีห์หัวเราะแล้วก็ปล่อยเจ้าหนูตัวนั้นไป ต่อมาราชสีห์ถูกล่ามพรานจับมัดไว้ด้วยเชือกหลายเส้นส่งเสียงร้องดัง จนเจ้าหนูนั้นได้ยินมันจึงมาช่วยกัดเชือกจนขาดช่วยชีวิตราชสีห์ไว้ได้

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อย่าประมาทผู้ที่ต่ำต้อยด้อยกว่า เพราะเราไม่อาจรู้ได้ว่าเราจะประสบเคราะห์หามยามร้ายเมื่อไร หากคนพวกนี้มาพบเห็นเราขณะมีภัย คงจะมีผู้ที่ระลึกถึงคุณของเราและให้ความช่วยเหลือเราบ้าง

๒. บิดากับบุตรทั้งหลาย

กล่าวถึงชายผู้หนึ่งมีบุตรหลายคน บุตรเหล่านั้นทะเลาะกันมิได้ขาด ผู้เป็นบิดาจะดัดเตือนอย่างไร พวกเขาก็ไม่ฟัง ผู้เป็นบิดาจึงหาทางแก้ไขด้วยการสั่งให้บุตรทั้งหลายหาไม้เรียวให้กำหนึ่ง แล้วให้บุตรนั้นหักให้เป็นท่อนเล็กๆ แต่พวกบุตรก็ไม่มีใครสามารถหักได้เลยสักคน ผู้เป็นบิดาจึงแค้นใจไม้เรียวกำนั้นออกแล้วส่งให้บุตรหักทีละอัน ปรากฏว่าทุกคนหักได้โดยง่าย ผู้เป็นบิดาจึงสอนบุตรว่า “หากพวกเจ้ามีความสามัคคีกันรักกันดูไม้เรียวกำนี้ก็จะไม่มีใครมาทำร้ายพวกเจ้าได้ แต่ถ้าพวกเจ้าต่างคนต่างแตกแยกทะเลาะวิวาทกันเช่นนี้ก็จะมิภัยอันตรายได้ ก็จะเป็นประดุจไม้เรียวทีละอันที่ถูกทำลายได้โดยง่าย”

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า หากคนเรามีความรักความสามัคคีแล้วจะไม่มีภัยอันตรายใดๆ มาเบียดเบียนได้เลย

๓. สุนัขป่ากับลูกแกะ

กล่าวถึงสุนัขป่าตัวหนึ่งมาพบลูกแกะหลงฝูงตัวหนึ่ง มันคิดจะกินลูกแกะเป็นอาหาร จึงได้ออกอุบายกล่าวโทษเจ้าลูกแกะต่างๆ นานา เพื่อให้ลูกแกะเห็นว่าตนมีความผิดจริงสมควรที่จะให้สุนัขป่าจับกินเป็นอาหาร แต่ลูกแกะก็ไม่ยอมรับ ในที่สุดด้วยความเป็นพาลเจ้าสุนัขป่าก็จับลูกแกะกินจนได้

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อย่าได้คาดหวังว่าจะได้รับความเห็นอกเห็นใจจากคนที่มิมีนิสัยชั่วร้าย

๔. กระต่ายกับเต่า

กล่าวถึงกระต่ายตัวหนึ่งหัวเราะเยาะเต่าที่เท้าสั้นเดินช้า เต่าจึงท้ากระต่ายวิ่งแข่งกัน โดยให้สุนัขจิ้งจอกเป็นผู้เลือกทาง และกำหนดที่แพ้ชนะให้ พอถึงวันกำหนด ทั้งเต่าและกระต่ายก็ออกเดิน เริ่มต้นที่จุดเดียวกัน กระต่ายนั้นเชื่อมั่นว่าตนขายาวและวิ่งเร็วกว่าจึงเผลอพักหลับไป ครั้นพอตื่นขึ้นมาวิ่งไปโดยเร็ว พอถึงเส้นชัยก็เห็นว่าเต่าอยู่ที่นั่นก่อนนานแล้ว

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า อย่าประมาทผู้อื่นและเชื่อมั่นในตนเองเกินไปนัก เพราะอาจจะมีโอกาสเปลี่ยนแปลงจนได้รับความอับอายได้

ศิลปะที่ปรากฏ :

ด้านสัมผัส

โดยทั่วไปแล้วการแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ มักไม่เน้นเรื่องการใช้สัมผัสสระ หรือสัมผัสใน เนื่องจากจะเน้นไปที่การใช้คำให้สั้น กระชับ สื่อความหมายมาก แต่ในเรื่องโคลงสุภาพทั้งสามเรื่องนี้ มีการใช้สัมผัสอยู่หลายจุด เพิ่มความไพเราะของบทโคลงให้มากยิ่งขึ้น ทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร ตัวอย่างเช่น

๐ (๓) ใจบาปจิตหยาบร้าย	ทารุณ
กำเริบเอิบเกินสกุล	หยิ่งก้อ
อีกหนึ่งหอนรู้คุณ	ใครปลูก ผังเส
สามสิ่งควรเกลียดท้อ	จิตแท้อย่าสมาน

เล่นเสียงสัมผัสสระในคำว่า บาป – หยาบ , กำเริบ – เอิบ และ เล่นเสียงสัมผัสอักษรในคำว่า เกลียดท้อ – จิตแท้ เป็นต้น

ด้านโวหารภาพพจน์

โคลงสุภาพทั้งสามเรื่องนั้น ใช้ลักษณะโวหารการประพันธ์แบบบรรยายโวหารเป็นหลัก โดยการอธิบายรายละเอียดของข้อควรปฏิบัติและข้อควรละเว้นต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงผลดี ผลเสีย และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต แต่ในการบรรยายนั้นก็มีการใช้โวหารภาพพจน์ช่วยในการอธิบายเพื่อให้เห็นภาพ เข้าใจมากขึ้น เช่น

มีการใช้โวหารเปรียบเทียบ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอน และแสดงถึงศิลปะการประพันธ์อันคมคาย ตัวอย่างเช่น การเปรียบคำพูดของคนนั้นเหมือนกับการจารึก หรือการเขียนตัวอักษร ดังนั้นควรต้องระมัดระวังให้มาก

๐ ๔ พาทีมีสติรู้	รอกิด
รอบคอบชอบแลผิด	ก่อนพริ้ง
คำพูดพ่วงลิขิต	เขียนร่าง...เรียงเส
พึงเพราะเสนาะต้อง	โสดทั้งห่างภัย

ด้านการใช้คำ

การใช้คำในการแต่งโคลงสุภาษิตทั้งสามเรื่องมีความเหมือนกันอยู่หนึ่งอย่าง นั่นคือลักษณะของการใช้คำสั้น กระชับ กั้นความมาก ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากลักษณะของคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพที่ต้องใช้คำสั้น กระชับ สื่อความหมายได้มาก ตัวอย่างเช่น บทหนึ่งจากเรื่องนฤมุนาการกล่าวว่า ฟังละเว่น ซึ่งการ “พูดร้าย”

๑๒ เห็นห่าง โมหะร้อน.	ริษยา
สละส่อเสียดมารยา	ใส่ร้าย
คำหยาบจางจ้วงอา-	มาดขู่...เชิญเหย
ไปหมิ่นนินทาป้าย	โทษให้ผู้ใด

ก็สามารถแต่งให้เห็นลักษณะของการ “พูดร้าย” หลายรูปแบบ ประปรายอยู่ในหนึ่งบท ได้แก่ การพูดด้วยความหลง ความริษยา พูดส่อเสียด พูดเสแสร้ง พูดใส่ร้าย พูดคำหยาบ พูดจางจ้วง พูดอามาดขู่เชิญ พูดคูหมิ่น พูดนินทา พูดกล่าวโทษผู้อื่น

มีการใช้คำหลากหลาย เพื่อเน้นย้ำความหมายในบทโคลง และสร้างความงามทางภาษา ตัวอย่างเช่น ใช้คำว่า เสี้ยมเงื่อน – งาม เป็นต้น

๑ (๒) ปัญญาสติล้ำ	เลศญาณ
อำนาจศักดิ์สูงการ	มั่งขั่ง
มารยาทเรียบเสียมสาร	เสี้ยมเงื่อน งามนอ
สามสิ่งจักควรตั้ง	แต่ช่องสรรเสริญ

วัฒนธรรมที่ปรากฏ :

ด้านคุณธรรมและความเป็นไทย

เมื่อพิจารณาในด้านของคุณธรรมที่แทรกอยู่ในเรื่อง จะเห็นว่าโคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์ มีข้อแนะนำเกี่ยวกับการประพฤติตนที่ครอบคลุมกว้างขวาง ตั้งแต่เรื่องของตัวเราเอง มิตรสหาย ชาติบ้านเมือง ไปจนถึงสังคมแห่งชีวิต แสดงให้เห็นว่าคนไทย ชื่นชม ความกล้า ความสุภาพ ปัญญา เกียรติยศ มารยาท ฯลฯ และรังเกียจ ความเกียจคร้าน การพูดปด การพูดคำหยาบ ฯลฯ รวมถึงการเตรียมใจให้พร้อมสำหรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตอันเป็นสังขาร ได้แก่ ความชรา ความตาย ความไม่แน่นอน ทำให้เข้าใจชีวิต ไม่ประมาท และไม่ทุกข์ระทมเมื่อประสบความผิดหวัง ชีวิตก็จะเป็นสุข

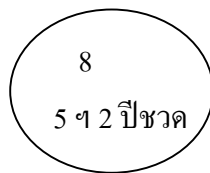
ด้านวิธีชีวิต

๑. การอ่าน และนับวันเดือนปี ดังเช่นการอ่านวันตามจันทรคติ ที่ประกอบด้วยตัวเลข และอังกั่นเดียว มีหลักเกณฑ์ดังนี้

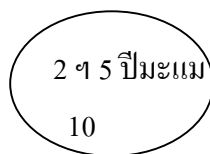

- เลขข้างหน้าจะแทนวันทั้งเจ็ดในหนึ่งสัปดาห์ จะเริ่มจากวันอาทิตย์เป็นอันดับหนึ่ง
- เลขข้างบนจะแทนข้างขึ้น เลขข้างล่างจะแทนข้างแรม
- เลขข้างหลังจะแทนเดือนทั้งสิบสองเดือนจะเริ่มจากเดือนอ้าย เป็นอันดับแรก

เช่น

อ่านว่า วันพฤหัสบดี ขึ้นแปดค่ำ เดือนยี่ ปีชวด

อ่านว่า วันจันทร์ แรม 10 ค่ำ เดือน 5 ปี มะแม

๒. อังกั่น เป็นชื่อเรียกรวมของเครื่องหมายวรรคตอนโบราณ อังกั่นเดียว และอังกั่นคู่

อังกั่นเดียว หรือ คั่นเดียว หรือ ขึ้นเดียว (๑) เป็นเครื่องหมายวรรคตอนที่นิยมใช้ในหนังสือไทยสมัยโบราณ ใช้เมื่อจบบท ตอน หรือเรื่อง ทั้งคำประพันธ์ร้อยกรองและร้อยแก้ว ใช้สัญลักษณ์เดียวกันกับไปยาลน้อย ปัจจุบันมีอังกั่นเดียวให้เห็นในหนังสือวรรณคดีและตำราเรียนภาษาไทยเท่านั้น

อังกั่นคู่ หรือ คั่นคู่ หรือ ขึ้นคู่ (๒) เป็นเครื่องหมายวรรคตอนปรากฏในหนังสือไทยโบราณ ใช้ในบทกวีต่างๆ โดยมีไว้ใช้จบตอน นอกจากนี้ยังมีการใช้อังกั่นคู่กับเครื่องหมายอื่น ได้แก่ อังกั่นวิสรรชนีย์ (๒๕, ๒๕๖) ใช้เมื่อจบบทกวี และ อังกั่นวิสรรชนีย์โคมูตร (๒๕๐๐๐) ใช้จบบริบูรณ์

๓. จุลศักราช (จ.ศ.) เป็นศักราชที่เริ่มเมื่อ พ.ศ. 1181 (ค.ศ. 638) นับรอบปีตั้งแต่ 16 เมษายน ถึง 15 เมษายน (ผู้กำหนดให้ใช้จุลศักราช คือ พระยาเทพวารณดิศ เมื่อคราวประชุมภักตริย์ในล้านนา) ที่ได้ทำการประชุมเหล่าภักตริย์ทำการลบศักราชปีมหาศักราช แล้วตั้งจุลศักราชขึ้นมาแทน เดิมเข้าใจกันว่าเป็นศักราชของพม่า ปรากฏอยู่ตามตำราโหราศาสตร์ แต่ทว่าปีที่ตั้งจุลศักราชนั้น เป็นเวลาก่อนปีที่พระเจ้าอโนรธามังซ่อจะประสูติ เมื่อไทยโยชยาธิบดีรับศักราชนี้ไปใช้ เลยเกิดความเชื่อกันว่าเป็นศักราชของชาวพม่า จุลศักราชถูกนำมาใช้แพร่หลายทั้งในอาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัยสมัยหลัง และอาณาจักรอยุธยา ในสมัยของพระ

เจ้าปราสาททอง ทรงตัดปีจุลศักราช และใช้ปีศักราชจุฬามณีแทน เป็นผลทำให้ปีนักษัตรคลาดเคลื่อนไปสามปี ต่อมา จึงได้เปลี่ยนกลับไปใช้ปีจุลศักราชตามเดิม และตกทอดมาถึงปัจจุบัน การคำนวณปี พ.ศ. จาก จ.ศ. ปฏิทินไทยให้ใช้ปี จ.ศ. บวก 1181 ก็จะได้ปี พ.ศ. (เว้นแต่ในช่วงต้นปีตามปฏิทินสุริยคติที่ยังไม่มาถึงจุลศักราชใหม่)

ในเอกสารโบราณของไทยจำนวนไม่น้อย นิยมอ้างเวลา โดยใช้จุลศักราช โดยใช้ควบคู่กับปีนักษัตร หรือ ระบุเฉพาะเลขตัวท้ายของจุลศักราช และปีนักษัตร ทำให้สามารถระบุปี ได้ในช่วงกว้างถึงรอบละ 60 ปี

ความรู้ประกอบ

“สุภาษิต” คือ คำกล่าวหรือข้อความที่ดั่งามเป็นคติของนักปราชญ์ชาตินั้นๆ มีความไพเราะจับใจผู้ฟัง เช่น พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิตพระร่วง วรรณญาณภาษิต สุภาษิตโคลงโลกนิติ เป็นต้น

“โสฬสไตรยางค์” เป็นคำสมาส มาจากคำว่า “โสฬส” (สิบหก) รวมกับคำว่า “ไตรยางค์” (องค์สาม) รวมความว่า จำแนกเนื้อความเป็น ๑๖ หมวด หมวดละ ๓ ข้อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ทรงมีวิธีอธิบายสุภาษิตที่เป็นนามธรรมไว้ ๒ วิธี คือ

๑. อธิบายเชิงเปรียบเทียบ

๒. อธิบายโดยยกธรรมขึ้นแสดงโดยตรง

“อิตปปรกรณา”

(อ่านว่า อิด-สะ-ปะ-ปะ-กะ-ระ-นา) ปัจจุบันสะกดอิตปปรกรณัม คำว่า “ปรกรณา” แปลว่า คัมภีร์ ตำรา หนังสือ หรือเรื่อง สำหรับในบทเรียนนี้หมายถึง เรื่องนิทาน

อิตสป อิตสป หรือ อีสป (Aesop) เป็นชื่อของนักเล่านิทานชาวกรีกคนหนึ่งที่มีอายุอยู่ในราวศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสตกาล อีสปเป็นทาสที่มีร่างกายพิกลพิการแต่ชาญฉลาดมักยกนิทานมาเปรียบเปรยหรือเตือนสติผู้เป็นเจ้านายให้คิดเพื่อแก้ไขเหตุการณ์ที่เลวร้ายได้ นิทานของอีสปมีมากมายหลายร้อยเรื่องมีผู้นำไปแปลเป็นภาษาอื่นๆมากมายจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก

สำหรับในวรรณคดีไทยนิทานอีสปปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในต้นฉบับสมุดไทยชื่อ อิตปปรกรณา ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ จึงได้มีการแปลและเรียบเรียงนิทานอีสปเพื่อใช้เป็นแบบสอนอ่านสำหรับนักเรียน

พระจรัสขนะพันธ์ (สาคร สุทธเสถียร) ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นมหาอำมาตย์โท พระยามะราชิบดี ได้กล่าวในคำชี้แจงของผู้แต่งหนังสือแบบสอนอ่าน เรื่อง นิทานอีสป เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ร.ศ.๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) เป็นผู้ทรงแนะนำให้พระจรัสฯ เรียบเรียงขึ้นโดยใช้ภาษาง่ายๆและประโยคสั้นๆ สำหรับเด็กในชั้นมูลศึกษาที่ใช้เป็นแบบสอนอ่านหลังจากเรียนแบบเรียนมูลศึกษาจบแล้ว

นิทานอีสปเป็นแบบสอนอ่าน ที่ฝึกให้เด็กคิดตามเรื่องที่ได้อ่าน ได้ฟัง ควบคู่ไปกับการสนุกสนานเพลิดเพลิน และในตอนท้ายของนิทานทุกเรื่องก็จะมียุทธรูปเป็นคติสอนใจให้แก่ผู้อ่านด้วยแต่ยุทธรูปและคติสอนใจในนิทานแต่ละเรื่องนั้น อาจแตกต่างกันได้เนื่องจากการตีความของผู้เล่า

“นิทาน”

นิทาน เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นหรือสมมติขึ้น อาจมีเค้ามาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง นิทานนับว่าเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุด ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ชอบฟังนิทานเป็นสื่อ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้นิทานชาดกเป็นสื่อในการสอนธรรมะให้แก่สาวกของพระองค์ คนแต่ละชาติก็มีนิทานเป็นสมบัติประจำชาติของตน นิทานที่เรารู้จักกันนั้นมีหลายประเภท ได้แก่ นิทานท้องถิ่น นิทานชาดก นิทานอีสป นิทานปรัมปรา นิทานเกี่ยวกับธรรมชาติ ฯลฯ นิทานเหล่านี้เป็นนิทานที่เล่าจากปากสู่ปาก ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยก่อน

นิทานนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้วยังให้คติธรรมและข้อคิดเกี่ยวกับชีวิต สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกด้วย

องค์ประกอบของนิทาน มีดังนี้

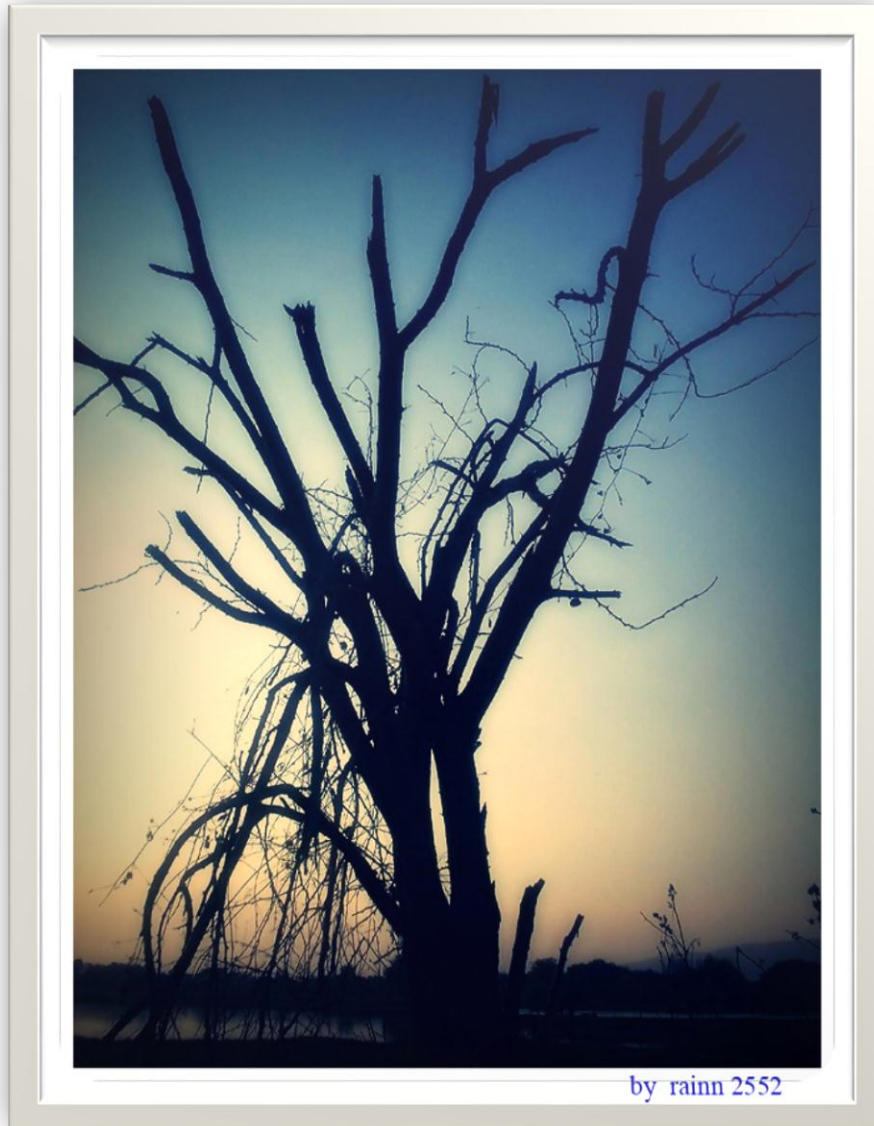
๑. แนวคิดหรือแก่นของเรื่อง	๒. โครงเรื่อง
๓. ตัวละคร	๔. ฉาก
๕. ถ้อยคำสำนวนหรือบทสนทนา	๖. คติชีวิต

ข้อคิดที่ได้

สุภาษิตทั้งปวง ล้วนมีเนื้อหาสาระที่ให้คติในการดำรงชีวิต ด้วยการชี้ให้เห็นสิ่งที่ควรปฏิบัติและควรละเว้น ผู้ประสงค์ความเจริญในชีวิตควรอ่านด้วยความพินิจพิจารณาแล้วเลือกนำสุภาษิตนั้นๆ ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตตนและสังคมส่วนรวมเท่าที่สามารถจะทำได้ นิทานมักสะท้อนความคิดของคนในยุคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เป็นเรื่องเล่าที่มีคติสอนใจทำให้ผู้อ่านเกิดวิจรรณญาณในการคิดและนำไปปฏิบัติได้ คุณธรรมที่ปรากฏในนิทานจะเป็นอุทาหรณ์ทำให้นึกอยากทำแต่คุณงามความดีเสมอ การอ่านวรรณคดีที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาชีวิตนั้น สามารถทำให้คนมีความสุข สงบ และแก้ไขปัญหาต่างๆ

บทที่ ๓

กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า

พระยาอุปกิจศิลปสาร (น้อม กาญจนาชิวะ)

ชื่อผู้แต่ง:

พระยาอุปกิจศิลปสาร (น้อม กาญจนาชิวะ)

ที่มาของเรื่อง:

มีที่มาจากกวีนิพนธ์เรื่อง Elegy Written in Country Churchyard ของ โทมัส เกรย์ (Thomas Gray) กวีชาวอังกฤษ ซึ่งมีชีวิตในช่วงกลางทศวรรษที่ ๑๘ กวีนิพนธ์นี้ถูกแต่งขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๒๘๕ ที่สุสานเก่าแก่ของเมืองสโตกโปจส์ (Stoke Poges) มณฑลบั๊กกิงแฮมเชอร์ การสูญเสียญาติสนิท และเพื่อนรักของเกรย์ในเวลาไล่เลี่ยกัน เป็นแรงบันดาลใจให้เขาเขียนกวีนิพนธ์นี้ขึ้น ซึ่งเขียนในรูปแบบ elegy ซึ่งเป็นบทร้อยกรองคำสรวล แต่เกรย์เขียนในเชิงรำพึงเกี่ยวกับความตายของมนุษย์ซึ่งเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่มีใครหนีพ้น กวีนิพนธ์นี้มีชื่อเสียงมากที่สุดในอังกฤษ

เรื่องย่อ

คุณค่าทางศิลปะด้านวรรณศิลป์

การใช้ศัพท์พจน์ ในบทประพันธ์ คือการเลียนเสียงธรรมชาติ

- การใช้พรรณนาเปรียบเทียบ** กวีกล่าวว่า อัญมณีที่มีค่าหากอยู่บนภูเขา และดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมหากอยู่ในป่าเขา ก็หมดโอกาสที่จะให้ผู้คนจะได้ชื่นชม ซึ่งเปรียบเทียบได้กับนักปราชญ์ หากเก็บตัวไม่แสดงความสามารถของตน ก็จะสูญเปล่าอย่างน่าเสียดาย

- หน้า ๓๗

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

มีหลายบทที่เนื้อหาแสดงวิถีชีวิตของชาวนา ชีวิตในชนบท ที่สมถะเรียบง่าย มีชีวิตที่เหน็ดเหนื่อย อยู่ในไร่นา พอตกเย็นก็ตื่นฟุ้งโคกระบือกลับด้วยความเหนื่อยอ่อน ชีวิตชาวนาแม้ไม่มีเกียรติแต่ก็สุขสงบ ไม่ควรที่ใครจะไปดูถูก ดังเช่น

๑	วังเอ๋ยวังเวง	ห่างเห่ง! ย่ำค่ำระฆังฆาน
	ฝูงวัวควายผ่ายลาทิวากาล	ค่อยค่อยผ่านท้องทุ่งมุ่งถิ่นตน
	ชาวนาเหนื่อยอ่อนต่างจรกลับ	ตะวันลับดับแสงทุกแห่งหน
	ทิ้งทุ่งให้มีคมัวท่วมฉนทล	และทิ้งคนดูให้เปลี่ยวอยู่เดียวเอย
๘	ตัวเอ๋ยตัวทะยาน	อย่าบันดาลคลใจให้ไผ่ฝัน
	ดูถูกกิจชาวนาสารพัน	และความครอบครองกันอันชั้นบาน
	เขาเป็นสุขเจิบเจิบเรียบเรียงงัด	มีปวดีนเป็นไปไม่วิดการ
	ขออย่าไปเย้ยเยาะพูดเราะราน	ดูถูกการเป็นอยู่เพื่อนดูเอย

นอกจากนี้เนื้อหาบางบทยังได้ให้แนวคิดปลงในสังขาร และเห็นสังขารแห่งชีวิตไม่ว่าจะยากดีมีจนแต่จะมีจุดจบเหมือนกันนั่นคือความตาย ซึ่งกวีใช้คำสัญลักษณ์ “หลุมศพ” แทน ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่าไม่มีใครสามารถนำสิ่งใดติดตัวไปได้ในวาระสุดท้ายของชีวิต ต้องทิ้งทั้งครอบครัว และทรัพย์ศฤงคารไว้ข้างหลัง ซึ่งนับว่าสอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนาเรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิต นั่นคือความไม่เที่ยงแห่งชีวิต จึงควรพิจารณาในการดำเนินชีวิตให้มีคุณค่าอย่าง “พอเพียง” ความสุขอยู่ที่ใจมิใช่อะไรที่วัตถุหรืออำนาจวาสนา ดังในบทต่อไปนี้

๕	สกุลเอ๋ยสกุลสูง	ชักจูงจิตพหูศัคคีศรี
	อำนาจนำความสง่าอ้ออินทรีย์	ความงามนำให้มีไมตรีกัน
	ความร่ำรวยอวยสุขให้ทุกอย่าง	เหล่านี้ต่างรอยตายทำลายชั้น
	วิถีแห่งเรียรดิศทั้งหมดนั้น	แต่ล้วนผันมาประจบหลุมศพเอย

นอกจากนี้เนื้อหาบางบทที่กล่าวถึงความตายว่าผู้ตายต้องละภรรยาผู้ที่ถูกเรียกว่า “เพื่อนยาก” โดยเฉพาะเมื่อกวีได้บรรยายให้เห็นภาพความอบอุ่นเมื่อทุกคนอยู่กันพร้อมหน้า และความน่ารักของลูก “หนูน้อย” ที่ดีใจเมื่อเห็นพ่อกลับบ้าน พร้อมทั้ง “เข้ากอดคอจอละเสนาะกรรม” แต่เมื่อต้อง “สารพันทอดทิ้งทุกสิ่งเอย” สร้างความสะเทือนอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้ที่มีประสบการณ์ “ถูกทอดทิ้ง” หรือแม้ผู้ที่ยังมีสมาชิกในครอบครัวครบหน้า แต่เมื่อวันนั้นมาถึง วันที่ตนต้องเป็น “ผู้ที่ต้องจากไป” หรือ “ผู้ที่ถูกทอดทิ้ง” ก็สะเทือนอารมณ์ได้มากไม่แพ้กัน แสดงให้เห็นความไม่เที่ยงแท้ในชีวิต ไม่มีใครสามารถอยู่คู่กันได้ และเมื่อตายไปก็ไม่มีใครนำสมบัติ หรือคนที่เรารักไปด้วยได้ ทุกคนต้อง “ละทิ้ง” ทุกสิ่งในชีวิตไป ดังในบทต่อไปนี้

๖	ทอดเอ๋ยทอดทิ้ง	ยามหนาวผิงไฟล้อมอยู่พร้อมหน้า
	ทิ้งเพื่อนยากแม่เหี้ยหาข้าวปลา	ทุกเวลาเข้าเย็นเป็นนิรันดร์
	ทิ้งทั้งหนูน้อยน้อยร่อยร้อยรับ	เห็นพ่อกลับบ้านปลื้มเปรมเกษมสันต์
	เข้ากอดคอจอละเสนาะกรรม	สารพันทอดทิ้งทุกสิ่งเอย

บรรณานุกรม

ศึกษาธิการ,กระทรวง. 2548. วรรณคดีวิจัักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา.

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. 2549. เอกสารประกอบการอบรม หลักและการใช้ภาษาไทยสำหรับครู.
กรุงเทพมหานคร : มปท.

ภาคผนวก

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

เที่ยวเล่นเป็นเกษมสุข	แสนสิ่งสนุกปลุกใจหวัง
เร่ร้ายผายผาดผั่ง	หัวกริ่งขึ้นชมไพร
สนุกเกษมเปรมหน้าเหลือบ	ลืมหลับ
แสนสนุกปลุกใจหวัง	วังหรี
เดินร้ายผายผ่นยัง	ชายป่า
หัวร่อขึ้นขึ้นขึ้น	ส่องนัยชวนแล

ถอดคำประพันธ์ได้ว่า การเที่ยวเล่นในครั้งนี้ช่างมีความสุขสนุกสนาน เหลือเกินเดินอย่างรวดเร็วเข้าไปในป่า หัวร่อต่อกระซิบกันอย่างสดชื่นรื่นเริงโดยการชี้ชวนให้ชมธรรมชาติต่างๆ

คำศัพท์

- ผาดผั่ง, ผายผ่น หมายถึง เดินอย่างรวดเร็ว
- หรี คือ เป็นคำโททโทษของ “รี” คำโทษคือคำที่ไม่เคยใช้ไม่ว่าแต่เอา มาแปลงใช้โดยเปลี่ยนวรรณยุกต์เป็นโท เพื่อให้ได้เสียงโทตามบังคับ, รี หมายถึง อาการที่เคลื่อนเข้าไปเรื่อยไม่รือ
- ส่องนัย คือ ชื่น

เลียงผาอยู่ภูเขา	หมวดพรายเพราเขาแปลปลาย
รูปร่างอย่างแพะหมาย	ขนเหม็นสาบหยาบเหมือนกัน
เลียงผาอยู่ฟางพื้น	ภูเขา
หมวดพู่เพราเขา	ไปล่ท้าย
รูปร่างอย่างแพะเอา	มาเปรียบ
ขนเหม็นสาบหยาบร้าย	กลิ่นกล้ำเหมือนกัน

ถอดคำประพันธ์ เลียงผาอยู่บนภูเขา มีรูปร่างคล้ายแพะ มีหนวดงาม ปลายเขาโค้งไปข้างหน้า ขนหยาบและ มีกลิ่นเหม็นสาบเช่นเดียวกับแพะ

คำศัพท์

- เพรา, พรายเพรา หมายถึง งาม
- แปล หมายถึง แบนราบ
- ไปล่ท้าย หมายถึง ปลายโค้งไปข้างหน้า

กระจงกระจิตเตี้ย	วังเรี่ยเรี่ยนำเอ็นดู
เหมือนกวางอย่างตาหุ	มีเขี้ยวน้อยสร้อยแนมสอง
กระจงกระจิตหน้า	เอ็นดู
เดินร่อยเรี่ยงามตรู	กระจ้อย
เหมือนกวางอย่างตาหุ	ตีนกีบ
มีเขี้ยวขวน้อยซ้อย	แนบข้างเคียงสอง

ถอดคำประพันธ์ กระจงเป็นสัตว์ที่มีตัวขนาดเล็กมอญดูน่ารักนำเอ็นดู มีตาหุและตีนกีบเหมือนกวาง มีเขี้ยว
น้อยสีขาวสองเขี้ยวแต่ไม่มีเขา

คำศัพท์

- กระจิต หมายถึง เล็กน้อย
- แนม หมายถึง แนบ
- หน้า หมายถึง หน้า เป็นคำโทโทษของ นำ
- กระจ้อย หมายถึง เล็กน้อย
- เขี้ยว หมายถึง เขี้ยว เป็นคำเอกโทโทษของ เขี้ยว
- ซ้อย หมายถึง อ่อนซ้อย

ฝูงลิงใหญ่้อยกระจ้อย	ชะนี้อย้อยร้องหา
ฝูงค่างหว่างพฤษยา	ค่างโจนไล่ไขว่ปลายยาง
ฝูงลิงยวบยาดัน	พวาหนา
ฝูงชะนีมีกู่หา	เปล่าข้าง
ฝูงค่างหว่างพฤษยา	มาสู่
ครอกแครกไล่ไขว่กว้าง	โอดเลี้ยวโจนปลิว

ถอดคำประพันธ์ ฝูงลิงข่มดันพวาอยู่ยวบยาดัน ฝูงชะนีร้องกู่หาคู่ของมัน ฝูงค่างกระโดดไปมาระหว่าง
ต้นไม้ ฝูงลิงต่างพากันร้องขู่ตะคอกพร้อมทั้งกระโดดไล่ไขว่กว้างกัน

คำศัพท์

- กระจ้อย หมายถึง เล็กๆ
- ยวบยาดัน หมายถึง อาการที่ลิงข่มดันไม้ขึ้นลง
- พวา หมายถึง ต้นมะม่วง
- ครอกแครก หมายถึง เสียงขู่ตะคอกของลิง

งูเขียวรัดตุ๊กแก	ตุ๊กแกแก่กลางแจ้งขยัน
กัณฐูยั้งพัน	อ้าปากง่วงล้างดับกิน
งูเขียวแลเหลื่อมพัน	พิษพลัน
ตุ๊กแกกลางแจ้งขยัน	คาบไว้
กัณฐูเร่งพัน	ขนดเคียด
ปากอ้าจูจิ้งได้	ลากล้างดับกิน

ถอดคำประพันธ์ งูเขียวตัวเงาเป็นมันแต่ไม่มีพิษถูกตุ๊กแกคาบไว้ ในขณะเดียวกันงูเขียวก็รัดตุ๊กแกจนต้องอ้าปากและเข้าไปล้างดัยตุ๊กแกเป็นอาหาร

คำศัพท์

- เหลื่อม หมายถึง เหลื่อม เป็นรูปโทโทษของ เลื่อม หมายถึงเป็น เงามัน
- พันขนดเคียด หมายถึง รัดให้แน่นมาก

ยุงทองย่องเยื้องย่าง	รำรางข้างข้างฟ้ายาง
ปากหงอนอ่อนล้าอาจ	ข้างรำเล่นเต้นตามกัน
ยุงทองย่องย่างเยื้อง	รำฉวาง
รายร้ายฟ้ายเฟื่องฟาง	เฉิดหน้า
ปากหงอนอ่อนล้าอาจ	ลายเลิศ
รำเล่นเต้นงามหง้า	ปึกป้องเป็นเพลง

ถอดคำประพันธ์ นกยุงทองย่องเยื้องย่างแล้วรำแพนหางเฉิดหน้าขึ้น เห็นปากหงอนอ่อนช้อย แสดงอาการรำเล่นด้วยการยกปีกขึ้นป้องตามเพลง

คำศัพท์

- รำราง หมายถึง งาม สวย เด่น
- ฉวาง หมายถึง ขวาง
- รำฉวาง หมายถึง แผ่แพนหางออกกว้าง
- รายร้ายฟ้ายเฟื่องฟาง หมายถึง ฟ้ายาง เป็นกิริยาของนกยุงเวลารำแพนหาง
- หง้า หมายถึง หง้า เป็นรูปโทโทษของ
- ง่า หมายถึง การงอก

ไก่อ้าสดแสง	หัวสูกแดงแดงเดือยแถม
ปีกหางต่างสีแถม	สีแถมต่างอย่างวาดเขียน
ไก่อ้าหน้าก้าล้า	ปากแหลม
หัวแดงแผลงเดือยแถม	เนื้อแข็ง
ปีกหางต่างสีแถม	ลายลวด
ตัวต่างอย่างคนแกล้ง	แต่งแถมขีดเขียน

ถอดคำประพันธ์ ไก่อ้าหน้าสูกใสมีปากแหลม หัวสีแดง ก้าล้งแดงเดือยขึ้นมา ปีกหางและลำตัวมีลวดลายสวยงามเหมือนอย่างคนแกล้งแต่งสีให้มัน

งูหนูงู	งูคู้หนูงู
หนูงูอยู่	รูปงูหนูงู
งูงูงู	พรูป
หนูงู	คู้
งูหนูงู	งู
หนูงูงู	รูปงู

ถอดคำประพันธ์ งูงูงู เพราะงูจะเข้าไปในงู งูจึงสู้กับงู หนูก็สู้กับงู สัตว์ทั้งสองต่างก็รู้เข่งซึ่งกันและกันโดยทำเสียงงูใส่กัน

คำศัพท์

- มู หมายถึง มูท คือ มูท หมายถึง ปาน , ไม่แหลม (ในที่นี้ลดวรรณยุกต์เอก)
- งู หมายถึง งู เป็นรูปโทโทษของ งู หมายถึง เสียงดังเช่นนั้น คือ เสียงดังงู เหมือนเสียงงูเวลาขู่
- งู หมายถึง เป็นรูปโทโทษของ งู หมายถึง ไม่แหลม

นกแก้วเจ้าเสียงใส	คลดไคคู้หนูงู
นกตัวผิวเมียคลา	ฝ่าแบกเต้าเหล่าโนรี
นกแก้วเจ้ารื่อง	รหา
ไคคู้หนูงู	วดเกล้า
นกตัวผิวเมียมา	มู
สัตว์ฝ่าแบกเต้า	วกพ้องโนรี

ถอดคำประพันธ์ นกแก้วร้องเจ้าๆเร่หาคู่ โดยเข้าไปใกล้หมูนกสาธิตา ส่วนนกกะตัวสองตัวผัวเมียกำลัง
สนทนากันอยู่ ในขณะที่นกตัวจะต้องผ่านกนกเข้าเข้าไปหานกโนรีซึ่งเป็นพวกพ้องของมัน

คำศัพท์

- สาธิตา หมายถึง ชื่อนกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นวงศ์เดียวกันกับนกกิ้งก่อง ตัวสีน้ำตาลเข้ม หัวสีดำ ขอบตาและปากสีเหลือง มีแต้มขาวที่ปีก ปลายหางสีขาว
- นกตัว หมายถึง นกกะตัว เป็นนกปากงุ้มเป็นขอ ลักษณะคล้ายนกแก้ว แต่ตัวโตกว่า
- สัตวา หมายถึง ชื่อนกชนิดหนึ่งในจำพวกนกแก้วตัวโต สีเขียวเกือบจะเป็นสีคราม
- แกกเต้า หมายถึง ชื่อของนกปากงุ้มเป็นขอ ข้างของคอคล้ายเครา ตัวผู้ปากสีแดง ตัวเมียปากสีดำ
- โนรี หมายถึง ชื่อนกปากขอคล้ายนกแก้ว ตัวมีสีสันสวยงาม

กระจายสายยรรยงนาง	ผ้าสไบบางนางสีดา
ห่อห้อยย้อยลงมา	แต่ค่าไม้ใหญ่สูงงาม
กระจายสายยคลี่ร้ง	นางพนา
สไบบางนางสีดา	ห่อห้อย
ยื่นเลื้อยเพื่อยลงมา	โบยโบก
แต่ค่าไม้ใหญ่น้อย	แกว่งเยื้องไปมา

ถอดคำประพันธ์ ต้นซ้องนางคลี่ และสไบบางนางสีดา ต่างก็ยื่นเลื้อยห้อยลงมาแต่ค่าคบไม้ใหญ่น้อยใหญ่ เมื่อยามลม
พัดจะแกว่งไปมาดูสวยงามนัก

คำศัพท์

- สายยรรยงนาง หมายถึง ซ้องนางคลี่ เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ตามต้นไม้อื่นๆลำต้นยาวห้อยลง
แยกแขนงเป็นคู่
- สไบบางนางสีดา หมายถึง สไบบางนางสีดา ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง
- ค่าไม้ หมายถึง ค่าคบ , งามไม้ที่กิ่งแยกกัน

หัวลิงหมากกลางลิง	ต้นนางลิงแลหูลิง
ลิงไต่กระไดลิง	ลิงโอดครว้ประสาสิง
หัวลิงหมากเรียกไม้	นางลิง
นางลิงหูลิงลิง	หลอกขู
ลิงไต่กระไดลิง	ลิงห่ม
ลิงโอดครวญผู้ชม	ฉีกครว้ประสาสิง

ถอดคำประพันธ์ กวีกล่าวถึงเถาหัวลิง ต้นหมากลิง และลิงบางตัวก็ขึ้นต้นหูลิงทำหน้าหลอกคู่ของมัน บ้างก็ไล่เถากระโดลิงข่มเล่น บ้างก็กระโดดฉวยชมพู่วามาฉีกเล่นตามภาษาลิง

คำศัพท์

- หัวลิง หมายถึง ไม้เถาชนิดหนึ่ง ผลขนาดส้มจีน มีสันตรงกลางคล้ายหัวลิง
- หมากกลางลิง หมายถึง ชื่อปาล์มชนิดหนึ่ง
- ลางลิง , กระโดลิง หมายถึง ไม้เถาเนื้อแข็งชนิดหนึ่ง เถาแบนยาว
- งอกลับไปกลับมากล้ายขึ้นบันได
- หูลิง หมายถึง ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง
- ชู หมายถึง ชู เป็นคำโทโทษของคำว่า คู่
- ชมพู หมายถึง ชมพู เป็นรูปโทโทษของคำว่า ชมพู หมายถึง ผลไม้ชนิดหนึ่ง

ธารไหลใสสะอาด	มัจฉาติดาษณานา
หวั่นวายกินไคลคลา	ตามกันมาให้เห็นตัว
ธารไหลใสสะอาดน้ำ	รินมา
มัจฉาติดาษณานา	หวั่นหวัย
จากสร่ายกินไคลคลา	เซยหมู่
ตามคู่มากล้ายคล้าย	ผูกให้เห็นตัว

ถอดคำประพันธ์ น้ำในลำธารใสสะอาดไหลรินมา หมู่ปลานานาชนิดต่างพากันว่ายน้ำไปมา กินจอกและสาหร่าย โดยว่ายตามกันมาเป็นคู่ๆและผูกให้เห็นตัวด้วย

คำศัพท์

- มัจฉาติ หมายถึง หมู่ปลา
- หวั่นหวัย หมายถึง ว่ายน้ำไปมา “หวัย” เป็นรูปโทโทษของ “ว่าย”
- สร่าย หมายถึง สาหร่าย

โคลงภาพพระราชพงสาวดาร

แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง (พ.ศ. ๒๐๕๑)

บุเรงนองนามราชเจ้า	จอมรา มัญเษย
ยกพยุหแสนยา	ยิ่งเกล้า
มอญม่านประมวลมา	สามสิบ หมื่นแฮ
ถึงอยุธยาแล้ว	หยุดไถ่คนครา
พระมหาจักรพรรดิเฝ้า	ภูวดล สยามเฮย
วางค่ายรายรีพล	เพียบหล้า
คำรักใคร่ชด	แรงศึก
ยกนิกรทัพกล้า	ออกตั้งกลางสมร
บึงอรอักระศผู้	พิสมย์ ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิชัย	เช่นอุป ราชแฮ
เกล็ดงาช้างกว้าง	ควบเข้าขบวนไคล
พลไกรกองนำเร้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชไฟ
สารทรวงชวดเซผัน	หลังแล่น เติลิดแฮ
ตะเลงจับคชไล่ไถ่	หวัดท้ายคชาธาร
นงคราญองค์เอกแก้ว	กษัตริ
มานมนัสกัตเวที	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ ชนม์เฮย
จับคเชนทร์เข่นค้ำ	สะอึกผู้ศัสกร
ขุนมอญร้อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอุระ	หรูปดิน
โอโรสรีบกัณพระ	ศพสู่นครแฮ
สุญชีฟไปสุญสิ้น	พจน์ผู้สรรเสริญ
	(พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่๕)

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ

พันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต (พ.ศ. ๒๒๔๕)

สรรเพชรที่แปดเจ้า	อยุธยา
เสด็จประพาสมปลา	ปากน้ำ
ล่องเรือเอกชัยมา	ถึงโคก ขามพ่อ
คลองคด โชน เรือค้า	ขัดไม้หักสลาย
พันท้ายตกประหม่าสิ้น	สติคิด
โดดจากเรือทูลอุทิศ	โทษร้อง
พันท้ายนรสิงห์ผิด	บทฆ่า เสียเทอญ
หัวกับโชนเรือต้อง	คู่เส้นทำศาล
ภูบาลบำเหน็จให้	โทษถนอม ใจนอ
พันไม่ยอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระเปลี่ยนโทษปลอม	พินรูป แทนพ่อ
พันกราบทูลตัดด้วย	ท่านทั้งประเพณี
ภูมิปลอบกลับตั้ง	ขอบรร สัยพ่อ
จำสั่งเพชรฆาตพิน	ฟาดเกล้า
โชนเรือกับหัวพิน	เช่นที่ศาลแล
ศาลสืบกฤตคุณเกล้า	คติไว้ในสยาม

(สมเด็จพระนารายณ์ประพันธ์พงศ)

โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์

สามสิ่งควรรัก

ความกล้า ความสุภาพ ความรักใคร่

๑ (๑) ควรกล้ากล้ากลัวน้อย	ทั้งหทัย แท้ใส
สุภาพพจนภายใน	จิตพร้อม
ความรักประจักษ์ใจ	จริงแน นอนฤ
สามสิ่งควรรักน้อม	จิตให้เสมอจริง

สามสิ่งควรชม

อำนาจปัญญา เกียรติยศ มีมารยาดี

๑ (๒) ปัญญาสติล้ำ	เลิศญาณ
อำนาจศักดิ์ศฤงคาร	มั่งข้ง
มารยาทเรียบเลี่ยมสาร	เสี่ยมเงื่อน งามนอ
สามสิ่งจักควรตั้ง	แต่ซ้องสรรเสริญ

สามสิ่งควรเกลียด

ความดูร้าย ความหยิ่งกำเริบ ออกตัณญ

๑ (๓) ใจบาปจิตหยาบร้าย	ทารุณ
กำเริบเอิบเกินสกุล	หยิ่งก่อ
อีกหนึ่งหอนรู้คุณ	ใครปลูก ผึงแส
สามสิ่งควรเกลียดท้อ	จิตเท่อย่าสมาน

สามสิ่งควรรังเกียจติเตียน

ชั่วเลวทราม มารยา ริษยา

๑ (๔) ใจชั่วชาติต่ำช้า	ทรชน
ทุจริตมารยาปน	ปกไว้
หึงส์จิตคิดเกลียดคน	ดีกว่า ตัวแส
สามส่วนควรเกลียดไกล	เกลียดซ้องสมาคม

สามสิ่งควรเคารพ

ศาสนา ยุติธรรม ความประพฤติเป็นประโยชน์ทั่วไปไม่เฉพาะตัวเอง

๑ (๕) ศาสนาสอนสั่งให้	ประพฤติดี
หนึ่งยุติธรรมไปมี	เลือกผู้
ประพฤติเพื่อประโยชน์ศรี	สวัสดิ์ทั่ว กันแฮ
สามสิ่งควรรอบรู้	เคารพเรื่องเจริญคุณ

สามสิ่งควรยินดี

งาม ตรงตรง ไทยแก้ตน

๑(๖) สรรพางค์โสภาคย์พร้อม	ัญญลักษณ์
ภายิตจิตประจักษ์	ชื่อพร้อม
เป็นสุขโสคตนรัก	การชอบ ธรรมนา
สามสิ่งควรชักน้อม	จิตให้ยินดี

สามสิ่งควรปรารถนา

ความสุขสบาย มิตรสหายที่ดีดี ใจสบายปรุโปร่ง

๑(๗) สุขกายวายโรคร้อน	รำคาญ
มากเพื่อนผู้วานการ	ชีพได้
จิตแผ้วผ่องสำราญ	รมย์สุข เกษมแฮ
สามสิ่งควรจักให้	รีบร้อนปรารถนา

สามสิ่งควรอ่อนน้อมขอ

ความเชื่อถือ ความสงบ ใจบริสุทธิ์

๑(๘) ศรีทธาทำจิตหมั่น	คงตรง
สงบระงับดับประสงค์	สิ่งเศร้า
จิตสะอาดปราศสิ่งพะวง	วุ่นุ่น หมองแฮ
สามส่วนควรใฝ่เฝ้า	แต่ตั้งอธิษฐาน

สามสิ่งควรนับถือ
ปัญญา ฉลาด มั่นคง

๑(๕) ปัญญาตรองไตร่ล้ำ	ลึกหลาย
ฉลาดยิ่งสิ่งแยกกาย	คาดรู้
มั่นคงไม่คืนคลาย	คลอนกลับ กลายแฮ
สามสิ่งควรกอบกู้	กับผู้นับถือ

สามสิ่งควรจะชอบ
ใจอารี ใจดี ความสนุกเบิกบานพร้อมเพรียง

๑(๑๐) สุจริตจิตโอบอ้อม	อารี
ใจโปร่งปราศราคะ	ชุ่มซึ้ง
สิ่งเกษมสุขเปรมปรี-	ดาพรั่ง พร้อมแฮ
สามสิ่งสมควรต้อง	ชอบต้องยินดี

สามสิ่งควรสงสัย
ขอ หน้าเนื้อใจเสือ กลับกลอก

๑(๑๑) คำขอยกย่องเทียร	ทุกประการ
พัศตรจิตผิดกันประมาณ	ยากรู้
เร็วรักพลักปล้นขาน	คำกลับ พลันฤ
สามส่วนควรแล้วผู้	พะพ้องพึงแคลง

สามสิ่งควรละ
เกียจคร้าน วาจาฟันเฟือ หยอกหยาบแลแสดง ฤชัศคอ

(๑๒) เกียจคร้านการทำงานทั้ง	การตน ก็ดี
พูดมากเปล่าเปลืองปน	ปดเหล่น
คำแสดงเลียดแทงระคน	คำหยาบ หยอกฤ
สามสิ่งควรทิ้งเว้น	ขาดสิ้นสันดาน

สามสิ่งควรทำให้มี
หนังสือดีดี เพื่อนดี ใจเย็นดี

๑(๑๓) หนังสือสอนสั่งข้อ	วิทยา
เว้นบาปเสาะกัลยาณ	มิตรไว้
หนึ่งขาดปราศโทษา	คติห่อ ใจเฮย
สามสิ่งควรมีให้	มากหยั่งยืนเจริญ

สามสิ่งควรจะหวงแหนฤตอผู้เพื่อรักษา
ชื่อเสียงยศศักดิ์ บ้านเมืองของตน มิตรสหาย

๑(๑๔) ความดีมีชื่อทั้ง	ยศลา ศักดิ์เฮย
ประเทศเกิดกุลพงศา	อยู่ยัง
คนรักร่วมอธยา-	ศัยสุข ทุกข์เฮ
สามสิ่งควรสงวนไว้	ต่อสู้ผู้เบียน

สามสิ่งควรต้องระวัง
กิริยาที่เป็นในใจ มักง่าย วาจา

๑(๑๕) อาการอันเกิดด้วย	น้ำใจ แปรฤา
ใจซึ่งรีบเร็วไว	ก่อนรู้
วาจาจักพูดใน	กิจสบ สรรพเฮ
สามสิ่งจำทั่วผู้	พิทักษ์หมั่นครองระวัง

สามสิ่งควรเตรียมรับ
อนิจจัง ขรา มรณะ

๑(๑๖) สิ่งใดในโลกล้วน	เปลี่ยนแปลง
หนึ่งขราหย่อนแรง	เร่งรัน
ความตายติดตามแสวง	ทำชีพ ประลัยเฮย
สามส่วนควรคิดค้น	คดีรู้เตรียมคอย

โคลงสุภาษิตนฤมุนาการ

๑ บัณฑิตวินิจแล้ว	แถลงสาร...สอนเอย
ทศนฤมุนาการ	ชื่อชี้
เหตุผู้ประพฤติปาน	ดังกล่าว นั้นนอ
โหม่นัสเพราะกิจนี้	ห่อนได้เคยมี

เพราะทำความดีทั่วไป

๑ ๑ ทำดีไปเลือกเว้น	ผู้ใด....ใครเฮย
แต่ผู้ที่ไม่ตรีไป	รอบข้าง
ทำคุณอุดหนุนใน	การชอบ.....ธรรมดา
ไว้ศัตรูปองมล้าง	กลับช่องสรรเสริญ

เพราะไม่ได้พูดร้ายต่อใครเลย

๑๒ เห็นห่างโมหะร้อน.	ริษยา
สละส่อเสียดมารยา	ใส่ร้าย
คำหยาบจาบจ้วงอา-	มาตพู่...เจ้ญเฮย
ไปหมิ่นนินทาป้าย	โทษให้ผู้ใด

เพราะถามฟังความก่อนตัดสิน

๑๓ ยินคดีมีเรื่องน้อย	ใหญ่ไหน.....ก็ดี
ยังบ่งเห็นไป	เด็ดด้วย
ฟังตอบสอบคำไข	คิดใคร...ครวญนา
ห่อนตัดสินห้วนห้วน	เหตุด้วยเบาความ

เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด

๑ ๔ พาที่มีสติรู้	รอคิด
รอบคอบชอบแลผิด	ก่อนพริ้ง
คำพูดพางลิต	เขียนร่าง...เรียงแฮ
ฟังเพราะเสนาะต้อง	โสดทั้งห่างภัย

เพราะงดพูดในเวลาโกรธ

๑ ๕สามารถอาจห้ามงด	วาจา...ตนเฮย
ปางเมื่อยังโกรธา	ขุนแก่น
หยุดคิดพิจารณา	แพ้ชนะ....ก่อนนา
ชอบผิดคิดเห็นแม่น	ไม่ยังเสียความ

เพราะได้กรุณาต่อคนที่ถึงอัจน

๑ ๖กรุณานรชาติผู้	พ้องภัย..พิบัติเฮย
ช่วยรอดปลอดภัย	สว่างร้อน
ผลจักเพิ่มพูนใน	อนาคต...กาลแฮ
ชนจักชูชื้อช้อน	ปางเบื้องประจุบัน

เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด

๑๗ ไคกิจผิดพลาดแล้ว	ไปละ..ลืมเลย
หย่อนทีฐิมานะ	.อ่อนน้อม
ขอโทษเพื่อการวะ	วายบาด...หมางแฮ
ดีกว่าปดอ้อมค้อม	คิดแก้โดยโกง

เพราะความอดกลั้นต่อผู้อื่น

๑๘ ขันดีมีมากหมั้น.	สันดาน
ใครเกะกะระราน	อดกลั้น
ไปขุนเฉียวเฉกพาล	พาเดือด....ร้อนพ้อ
ผู้ประพฤตคั้งนั้น	จักได้ใจเย็น

เพราะไม่ฟังคำคนพูดเพศนิทาน

๑ ๙ไปฟังคนพูดฟัง	พ้นเผื่อ
เท็จและจริงจานเจือ	กละเกล้า
คือมิดที่กริดเถือ	ท่านทั่วไปนา
ฟังจะพาพลอยเข้า	พวกเพื่อรังควาญ

เพราะไม่หลงเชื่อข่าวร้าย

๑๑๐ อีกหนึ่งไปเชื่อถ้อย	คำคน....ลือเฮ
บอกเล่าข่าวเหตุผล	.เรื่องร้าย
สืบสอบประกอบจน	แจ่มเท็จ...จริงนา
งบถ้วนชักย้าย	ตื่นตื่นก่อนกาล

๑๑ ข้อความตามกล่าวแก่.	สืบประการ...นั้นอ
ควรแก้ความพิจารณา	ทั่วผู้
แม้จะไปขาดปาน	โคลงกล่าว...ก็ดี
ควรระงับดับผู้	สงบบ้างยังดี